

Stemme i Bevegelse

*Kjønnsinkongruente kvinners erfaringer
knyttet til stemmen i forbindelse med
kjønnsbekreftende behandling*

Ragnhild Malm Jensen

Masteroppgave i spesialpedagogikk
Institutt for Spesialpedagogikk
Det utdanningsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

30.6.2020

Stemme i Bevegelse

Kjønnsinkongruente kvinners erfaringer med stemmen i forbindelse med kjønnsbekreftende behandling.

Ragnhild Malm Jensen

Masteroppgave i spesialpedagogikk

Institutt for Spesialpedagogikk

Det utdanningsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Oslo

30.6.2020

© Forfatter Ragnhild Malm Jensen

År 2020

Tittel Stemme i Bevegelse

Forfatter Ragnhild Malm Jensen

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Stemmen er en viktig faktor for opplevelse av identitet, og vi bruker den kunnskapen vi har om kjønn og om stemme til å anta hvem vedkommende vi møter er. Når denne antakelsen ikke stemmer overens med det uttrykket man selv ønsker å formidle, blir dette gjenstand for et ønske om å jobbe med og utvikle stemmen. Selve stemmearbeidet er ikke enkelt, og flere faktorer kan komme i veien for en slik prosess. Denne studien tar for seg sammenhengen mellom kjønn, identitet og stemme, og søker etter å finne bidrag til utvikling av en forståelse for hvem klienten er og hvilke hensyn man burde ta i en logopedisk praksis. Det er gjennomført en kvalitativ intervjustudie der 3 kvinner, med et biologisk mannlig utgangspunkt, forteller om sine erfaringer knyttet til stemmearbeidet. Vi får et innblikk i deres prosess, hvilke utfordringer de har hatt, og deres refleksjoner rundt det å skulle fremstå som kvinne. Som et resultat av disse samtalene kan vi se at det er langt flere hensyn å ta når man jobber med feminisering av stemmen enn hvor enkelt eller vanskelig det skulle være å gjøre den fysiske jobben. Mye henger sammen med det psykiske, men vi finner også at tilgangen på gode ressurser kan være en avgjørende faktor. Samtidig ser vi at kjønnskorrigerende behandling ikke bare handler om en selv, men om omgivelsene. Hvordan man blir oppfattet og hvordan man blir tatt imot av de rundt seg. Det krever en kompleks endring av innstilling, og man må være villig til å gjøre mye mer enn å møte opp hos en logoped for konkrete øvelser og vurdering av stemmen.

Forord

Helt siden jeg startet på denne reisen, har jeg fundert over hva det vil si å være menneske. Men dette spørsmålet kan man umulig svare på. I møte med de fantastiske menneskene jeg har blitt kjent med i løpet av dette arbeidet, har jeg sett at det ikke finnes én sannhet, men snarere bortimot 6 billioner sannheter. I møtet med mennesket Tove, mennesket Helene, og mennesket Grete, 3 damer som takket ja til å snakke med meg om sine erfaringer, oppdaget jeg at jeg også måtte reise inn i verdenen til mennesket Ragnhild. Det å finne sannheten i meg selv har hjulpet meg til å søke etter sannheten hos andre. Våre veier er forskjellige, men i møtet med andre kan vi lære oss selv bedre å kjenne.

Jeg har møtt dere med mitt utgangspunkt, min livsverden, min verdensforståelse, og dere har tatt meg imot med deres. Gitt meg et lite innblikk i hvordan det er å være menneskene Tove, Helene og Grete. For dette innblikket er jeg evig takknemlig. Jeg ser verden med helt andre øyne nå enn det jeg gjorde for bare noen få år siden da jeg startet min spesialpedagogiske utdanning. Jeg føler at jeg nå i mye større grad er i stand til å håndtere nysgjerrigheten på andre menneskers virkelighet. Jeg har lært å se likheter og forskjeller mellom mine egne og andres forutsetninger, og se det hele i perspektiv.

Med meg på denne reisen har jeg hatt min veileder, Kolbjørn Varmann, som har gått «above and beyond» for å veilede meg til å kunne gjennomføre dette arbeidet. Det har gitt meg styrke til å gi teksten tid, slik at jeg har vært i stand til å behandle både tematikken og informantene mine med den verdighet og respekt jeg kan gi. Det har heller ikke skortet på frustrasjon. Spesielt med tanke på repertoaret av tilgjengelig litteratur, litteratur som er både fremmedartet og lite tilgjengelig. Det har vært en utfordring å finne litteratur, da utvalget har vært minimalt, her har jeg måttet stå i tryggheten på at lite er godt nok. Vi kan ikke alltid få så det bugner, kanskje er det akkurat derfor man må bidra, og kanskje er det akkurat derfor man ikke kan gi opp når det blir vanskelig.

Det hele startet med en observasjon under praksis, et første blikk inn i en verden jeg ikke hadde en minste anelse om at eksisterte. Jeg ønsker å takke min praksisveileder den gangen, Britt Bøyesen for et særlig godt innblikk i arbeid med feminisering av stemme, samt Jorid Løvbakk for en oppklarende samtale som hjalp meg inn på veien til valg av tematikk for denne masteroppgaven, begge ved stemmeteamet på Statped sørøst.

Jeg ønsker også å takke alle medstudenter som har vært ivrige på å utspørre meg om tematikken i oppgaven da denne fremdeles var i innledende fase. Hver og en av dere har gitt meg litt mer trygghet til å kunne snakke om noe som for meg har vært et uklart og ukjent felt.

I sluttspurten har jeg fått god hjelp av min søster til å lese korrektur og se oppgaven med nye øyne. Det har vært til god hjelp i de siste timene.

En stor takk til Harry Benjamin Resurs Senter, HBRS, som tok meg imot med en hyggelig samtale og god hjelp til å komme i kontakt med potensielle informanter. Jeg håper jeg har klart å bevare deres intensjoner igjennom oppgaven, bruk av begreper og lignende.

Til slutt ønsker jeg å komme med en oppfordring til alle som tenker over identiteten sin. Ikke la noen andre mene noe som helst om hvem du er. Bruk akkurat de ord og betegnelser du selv ønsker å bruke og er komfortabel med, og vær stolt av hvem du er!

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Er du jente eller gutt?.....	1
1.2	Min forforståelse.....	2
1.3	Formålet med denne studien.....	4
2	Problemstilling	5
2.1	Utdypende kommentarer om begreper	6
3	Teori	8
3.1	Identitet.....	8
3.1.1	Identitetsmarkører og sosial identitet	8
3.2	Kjønnsidentitet.....	11
3.2.1	Transseksuell og Transkjønnet.....	12
3.2.2	Kjønn og Genus.....	13
3.2.3	Biologisk kjønn	14
3.2.4	Psykologisk kjønn	15
3.2.5	Sosialt kjønn.....	16
3.3	Stemmen	17
3.3.1	Stemme i bevegelse.....	17
3.3.2	Forutsetninger for arbeid med stemmen.....	19
3.3.3	Feminisering av stemmen.....	22
3.3.4	Stemmens anatomi og funksjon	22
4	Metode.....	25
4.1	Vitenskapelig forankring	25
4.2	Kvalitativ metode	26
4.2.1	Semistrukturert intervju.....	27
4.2.2	Valg av informanter	28
4.2.3	Utforming av intervjuguide.....	29
4.2.4	Gjennomføring av intervju	29
4.2.5	Innsamling av data	30
4.2.6	Personvern.....	30
4.3	Prosess og analyse	31
4.3.1	Analyse.....	31

4.3.2	Utfordringer ved transkribering	32
4.4	Validitet og reliabilitet.....	33
4.5	Etiske betraktninger	35
4.5.1	Offentliggjøring av forskningsmateriale	36
5	Analyse.....	38
5.1	Presentasjon av informantene.....	38
5.1.1	Tove.....	38
5.1.2	Grete	39
5.1.3	Helene.....	39
5.2	Identitet.....	40
5.2.1	Begreper	42
5.3	Stemme	43
5.3.1	Ny stemme.....	44
5.3.2	Stemmeproblemer	45
5.3.3	Gammel stemme.....	46
5.3.4	Bruk av verktøy og øvelser	48
5.4	Sosial	49
5.5	Støtte og Trygghet	51
5.6	Ytre faktorer	51
5.7	Erfaringer med hjelpeapparatet	52
6	Drøfting.....	55
6.1	Forskningsspørsmål.....	55
6.1.1	Hvordan forholder transkjønnede kvinner seg til stemmen sin?.....	55
6.1.2	I hvilken grad fremheves stemmen i forbindelse med representasjon av egen identitet?.....	58
6.1.3	Hvilke faktorer ligger til grunn for et vellykket resultat, og hva kan ligge til grunn for manglende progresjon eller tilbakegang?.....	60
6.1.4	Hva kan gjøres for å lette prosessen med stemmearbeidet?.....	63
6.2	Oppsummering og svar på problemstilling	66
6.2.1	Hvordan er opplevelsen av stemmen i sammenheng med identiteten hos kjønnsinkongruente kvinner?	67
7	Avsluttende betraktninger	69
	Litteraturliste	71
8	Vedlegg	74

8.1	Intervjuguide.....	74
8.2	Brev til informanter	77
8.3	Informantskriv	78
8.4	Tilråding fra NSD Personvernombudet for forskning.....	80

1 Innledning

1.1 Er du jente eller gutt?

Det virker kanskje som et åpenlyst spørsmål hvor man er ute etter å bekrefte det man allerede observerer, et spørsmål man ikke trenger å stille da det kan virke innlysende for de fleste hvilket kjønn barnet er. I spedbarnsalder er ikke den fysiske forskjellen synlig, derfor stiller man gjerne spørsmålet til nybakte foreldre "Er det en jente eller en gutt?". Dette fører til at foreldrene får ansvaret, på vegne av sine barn, for å definere kjønn på barnet. Det burde være opp til barnet å definere seg selv med den kjønnsidentiteten han eller hun føler seg hjemme i, uansett hvilket biologisk kjønn som ligger til grunn. Barnet utvikler en kjønnsidentitet allerede i de første leveårene, og innen barnet har nådd skolealder kan man i de fleste tilfeller si at denne kjønnsidentiteten vil være satt. Samtidig dukker et annet dilemma opp, antakelsen om at det bare finnes to kjønn, jente og gutt. Vi kjenner til at i biologien defineres kvinner med kromosomparet XX, og menn med XY. Allmennkunnskapen om kjønn stopper gjerne der, men biologien har vist oss at det finnes andre alternativer (DeFrancisco, Palczewski & McGeough, 2014, s.31; Beal, 1994, s.17). Ved å spørre barnet hvilket kjønn de er, gir vi dem en autonomi til å kunne definere seg selv. For å forstå hva det vil si, må vi se nærmere på hva kjønn er, hvordan man kan definere kjønn, og hvordan opplevelsen av eget kjønn henger sammen med opplevelsen av egen identitet.

Identiteten er drivkraften til hvem man er som person, og man søker gjerne etter en helhetlig følelse av egen identitet, en følelse av at det finnes et komplett selv. Både for hvordan man opplever seg selv isolert, og for hvordan man opplever seg selv i relasjon til andre. En del av det å være seg selv i relasjon til andre ligger i hvordan andre oppfatter en, ikke minst hvordan man høres ut. Det er her stemmen kommer inn. Stemmen som et instrument for en helhetlig representasjon av hvem man er. Et instrument for kommunikasjon som i sammenheng med språket, ikke bare sier noe om hva man ønsker å formidle, men også forteller noe om hvem man er. Dilemmaet oppstår når stemmen ikke gjenspeiler den identiteten man har, det kjønn man ønsker å formidle og den personligheten man ønsker å kommunisere til omgivelsene. Disse tankene ligger til grunn når vi skal utforske temaet «stemme i bevegelse».

Denne stemmen i bevegelse er spesielt viktig for meg som logoped. Når jeg hører en stemme kan jeg si mye om hvordan lyden lages, hvor klangen ligger, hvordan pusten blir brukt, om det er anspent eller ledig, ren eller hes, og generelt om stemmen blir brukt på en sunn og hensiktsmessig måte. Det faller meg naturlig å jobbe med klienters stemmer. Gjennom dette har jeg blitt oppmerksom på at det finnes klienter som har behov for å bruke stemmen aktivt på en måte som strider mot stemmens biologiske utgangspunkt. For personer som opplever kjønnsinkongruens, vil det nettopp være et behov for å bruke stemmen på en annen måte enn det den er skapt til. Den overordnede tematikken i denne oppgaven er relevant uansett hvilket stemmeutgangspunkt klienten har, men grunnet den anatomiske forskjellen mellom biologisk mann og kvinne, har jeg valgt å fokusere på kvinner født med en mannlig biologi. Jeg oppfatter det som et krevende logopedarbeid. Anatomisk sett vil en kvinnes larynx lett kunne endre seg, strupen vokser og stemmebåndene blir lengre, ved hormonbehandling (Söderpalm, 2008, s.344). En maskulint vokst larynx kan ikke reduseres, og man må derfor jobbe med stemmen for å trene den opp til å brukes på nye måter (Söderpalm, 2008, s.344). Dette kan medføre en del utfordringer på veien som jeg synes er spennende å ta tak i.

Oppgavens tittel «stemme i bevegelse» reflekterer nettopp dette arbeidet med stemmen. Målet er ikke å endre stemmen, slik som stemmen endres fra kvinne til mann ved hormonbehandling, men å lære å bruke den stemmen man har. Stemmen er allerede i bevegelse, men en bevegelse her handler også om den bevegelsen ut av det naturlige og over i det ukjente. Stemmen er i stadig bevegelse, den utvikles i løpet av hele livet og det er ingenting som er fast eller låst. Målet er å kunne bruke den stemmen man har på en sunn måte slik at stemmen kan reflektere identiteten slik man blir oppfattet i samfunnet.

1.2 Min for forståelse

I dette kapittelet vil jeg gi et bilde på hvilket utgangspunkt jeg kommer med i det jeg skal presentere denne studien. Jeg ønsker å belyse på hvilken måte tematikken har vært og er viktig for meg, samt hvordan jeg ser at mitt synspunkt kan bidra til forståelse mot en generalisering. Gjennom empirien i denne studien vil jeg belyse at alle har ulikt utgangspunkt, allikevel vil tematikken være allmenngyldig, fordi alle har en stemme.

I denne oppgaven ligger fokuset på hvordan stemmen er en del av det totale bildet av identitet, og det er i denne tematikken jeg mener vi alle kan kjenne oss igjen i, for som jeg har nevnt tidligere har vi alle en stemme. Stemmen er en viktig del av identiteten vår, og enten vi tenker over det eller ikke er stemmen i samfunnet en tydelig markør for den sosiale oppfattelsen av ikke bare kjønn men også identiteten vår generelt. Min forforståelse i denne oppgaven er sterkt knyttet til stemmen, og da spesielt i tilknytning til sang. Jeg har sunget hele livet, og det å bruke stemmen gjennom sang har vært min måte å uttrykke min identitet. Det har vært en styrke for meg å ha en plattform der jeg har kunnet være fri. Men sangen har også kommet med sine begrensninger. Jeg husker en klar oppfattelse av egen identitet og hvilke muligheter jeg hadde med stemmen. Dette blir tydelig i musikken, hvor vi forholder oss til ulike sjangre og ikke minst hvordan man fremtoner seg og sin identitet i tilknytning til musikken. Vi kan ikke la andres ideer styre hvem vi skal og vil være. Jeg hadde en oppfattelse av hvem jeg kom til å passe til å være som voksen, og dette ville påvirke mine valg senere. Identiteten eller oppfattelsen av egen identitet endrer seg, slik har jeg opplevd det. Jeg hadde en tanke om at min identitet ikke kunne være hva som helst, og at utseendet spilte en større rolle. Det var et helhetlig bilde, av identitet, personlighet, utseende, og stemme. De valgene jeg har tatt i livet er påvirket av det synet jeg har hatt på meg selv, men det går også begge veier. Man utvikler seg og lærer seg selv å kjenne i flere omganger. Jeg kan også, som mange andre, oppleve at stemmen ikke vil spille på lag, at noe er vanskelig, at jeg ikke identifiserer meg innenfor en sjanger eller lignende. I det siste har jeg opplevd at stemmen har forandret seg, noe som naturlig kommer med alderen.

Stemmen er ikke konstant, den er i stadig bevegelse. Den har gode og dårlige dager. Det er en organisk forlengelse av hvem man er som person. Hver gang jeg åpner munnen for å snakke eller synge, presenterer jeg en bit av hvem jeg er, og med det er håpet at andre skal oppfatte meg slik jeg ønsker å bli oppfattet. Stemmen kan avsløre deg når alt annet stemmer, og når du bare hører stemmen danner du deg et klart bilde av personen bak stemmen. "When listeners cannot see the person who is speaking, they sometimes feel that they have a clear image of how the speaker looks, but this is rarely accurate" (Shewell, 2009, s.56). Mitt utgangspunkt er stemmen i fokus, men for klientene vil det kanskje være helt andre ting som er viktig. Det er dette som er bakgrunnen for akkurat denne studien.

1.3 Formålet med denne studien

Formålet med studien er å bidra til videre utvikling og forståelse, samt øke egen kunnskap på stemmefeltet. Jeg ønsker å bli rustet til å ta imot en type klienter som ikke har sykdom som utgangspunkt, men som ønsker å oppnå en endring som de selv anser som viktig. Det er lite forskning på transkjønnede i denne sammenhengen, og mye av fokuset ligger på det opplevde og hørbare. Jeg ønsker å gå inn i et kontekstuellet perspektiv, hvor det ikke er så viktig i hvilken grad man bruker stemmen som ønskelig, men snarere hvilke faktorer som ligger til grunn for stemmearbeidet og hvilke opplevelser informantene selv har. Jeg ønsker å finne ut av hva transkjønnede opplever som viktig, hvordan de har tenkt over ulike stemmefaktorer, og på hvilken måte kontekstuelle faktorer har påvirket det hele. Kontekstuelle faktorer, i denne sammenhengen, kan være arbeidsforhold, livsforhold, og motivasjon. Man kan også se etter sammenhengen mellom stemmebehandlingen og resten av den kjønnsbekreftende behandlingen i et bredere perspektiv. I denne undersøkelsen prøver jeg å finne faktorer ved fenomenet feminisering av stemmen som enten er med på å bidra til en vellykket overgang, eller som jobber imot og gjør overgangen vanskelig, og som for noen til syvende og sist er avgjørende for om man opplever å lykkes eller ikke.

2 Problemstilling

For å få en bredere forståelse for hva som skal til for at stemmebehandling skal bli vellykket, både umiddelbart etter terapi, og i vedlikehold i tiden etter, har jeg valgt følgende problemstilling til denne studien:

Hvordan er opplevelsen av stemmen i sammenheng med identiteten hos kjønnsinkongruente kvinner?

Med påfølgende forskningsspørsmål:

Hvordan forholder transkjønnede kvinner seg til stemmen sin?

I hvilken grad fremheves stemmen i forbindelse med representasjon av identitet?

Hvilke faktorer ligger til grunn for et vellykket resultat, og hva kan ligge til grunn for manglende progresjon eller tilbakegang?

Hva kan gjøres for å lette prosessen med stemmearbeidet?

Hensikten med disse spørsmålene er å få en forståelse for hvem klienten er og hvilke tiltak som best kan passe for den enkelte. Det er ønskelig at man ved å få en forståelse for klienten, kan legge bedre til rette for at man skal få en god prosess i stemmearbeidet. Jeg er ute etter både opplevelsen av å lykkes, og opplevelsen av å møte motgang, for å kunne få et innblikk i hva som eventuelt kan ha vært avgjørende, eller hva informanten selv tenker kan ha vært avgjørende for dem selv eller andre. Med utgangspunkt i disse resultatene vil jeg se om det er mulig å generalisere og på den måten si noe ikke bare om den enkelte informant, men om kjønnsinkongruente kvinners stemme generelt. Dette vurderer jeg å være nyttig for så vel logopeder samtidig som det har generell spesialpedagogisk interesse.

2.1 Utdypende kommentarer om begreper

For å kunne besvare disse spørsmålene, har jeg i det teoretiske grunnlaget lagt vekt på teorier og begrepsforståelse knyttet til den avgjørende faktoren trans, og knytter det opp mot begrepet identitet. Identitet og opplevelse av egen person får en relativt sentral rolle i den følgende teksten. Samtidig vil jeg utdype om stemmen, da denne er den gitte faktoren, området som undersøkelsen fokuserer på.

Ordet «trans» er en innpakning, det er et ord som beskriver essensen av prosessen, men som ikke nødvendigvis beskriver individet. I ICD10 finner vi F64, Gender identity disorders, og vi er inne på den spesifikke diagnosen brukt i denne sammenhengen F64.0 - transseksualisme som blir beskrevet slik:

A desire to live and be accepted as a member of the opposite sex, usually accompanied by a sense of discomfort with, or inappropriateness of, one's anatomic sex, and a wish to have surgery and hormonal treatment to make one's body as congruent as possible with one's preferred sex. (WHO, 2016)

Om du spør en person med kjønnsinkongruens, eller gender identity disorder som beskrevet ovenfor, er det ikke nødvendigvis slik at vedkommende identifiserer eller definerer seg som transkjønnet. I noen tilfeller, som her i denne oppgaven, virker det mer naturlig å anta at en definerer seg mer mot begrepet «født i feil kropp». Dette begrepet betyr ikke at det er noe feil med kroppen, men at kroppen ikke stemmer overens med hvem man opplever at man er. Man ønsker å bli oppfattet av verden som det kjønnet man er fremfor det kjønnet man har tildelt ved fødsel. I denne oppgaven handler det nettopp om den distinksjonen mellom det biologiske og det sosiale kjønnet. Teorier om kjønn og trans vil bidra til å få en forståelse om den prosessen man går igjennom, noe stemmen er en del av. Jeg kommer til å benytte meg av tilsvarende begreper i beskrivelsen av stemmen. Jeg ønsker å kommentere de tre hovedelementene denne oppgaven dreier seg om, om det å være trans eller født i feil kropp, om det å ha en identitet, og om hvordan stemmen passer inn i dette bildet.

Bruk av begreper videre i oppgaven er basert på tilgjengelig litteratur, og på de begrepene informantene selv bruker under intervjuene. Jeg har valgt å beholde noen uttrykk på engelsk, da jeg mener disse på en god måte er beskrivende for tematikken med stemme i bevegelse.

Man kan snakke om begrepene biologisk mann og biologisk kvinne, men disse begrepene har ikke blitt brukt i denne oppgaven. Derimot har jeg benyttet, om enn utdaterte begreper, transseksuell og transkjønnet, da jeg mener disse påpeker dualiteten mellom det å ha et kjønn og det å være et kjønn. Heller ikke disse begrepene er heldige å bruke, men de reflekterer den faglige litteratur og teori som ligger til grunn.

3 Teori

Problemstillingen i denne oppgaven tar for seg 3 begreper knyttet sammen: stemme, identitet og kjønn. Med bakgrunn i disse begrepene har jeg valgt ut teori som kan bidra til å belyse disse og sammenhengen mellom dem. Overordnet finner vi identitet hvor både kjønn og stemme spiller en rolle. Derfor velger jeg å starte med tematikken identitet. Jeg ser på hva som definerer identitet, og jeg kommer spesielt inn på sosial identitetsteori hvor relasjoner til andre er med på å påvirke vår egen identitetsoppfattelse. Identitet er delt inn i 3 underkategorier, identitetsmarkører, sosial identitet og kjønnsidentitet. Kjønnsidentitet får en større rolle som en utdypelse av kjønnets rolle som identitetsmarkør samt ulike måter å forstå kjønn. Helt til slutt vil jeg redegjøre for stemmen, både hvordan stemmen er en del av livet og hverdagen, og en mer teknisk beskrivelse av stemmen som organ og hvordan man kan jobbe med stemmen.

Denne oppgaven handler ikke om kjønnets posisjon i samfunnet, eller om hvordan kjønn påvirker livet. Derimot dreier det seg om eierskapet til eget kjønn, enten det er medfødt eller opplevd. Vi knytter begrepet kjønn opp mot egen identitet, og for noen kan det være slik at det oppleves et manglende samsvar mellom det kjønn de identifiserer seg med, og det kjønn kroppen forteller eller antyder at de er. Uavhengig om samfunnet ser på deg som kvinne eller mann, vil du oppleve at du har en identitet, en dyp forståelse av hvem du er.

3.1 Identitet

3.1.1 Identitetsmarkører og sosial identitet

Når vi nå beveger oss inn i det generelle begrepet identitet, kan det være nyttig å få et bilde av hvordan vi definerer og forstår identitet. En forståelse for identitet kan vi finne i MacKinnon & Heise (2010) som i sin forskning har benyttet seg av en rekke identitetsmarkører, hvor de har delt inn i 12 kategorier i en sosiologisk klassifisering. Disse markørene spenner seg fra ytre kategorier som yrkesvalg, aktiviteter, økonomiske, religiøse og politiske kategorier, til indre markører som etnisitet, kjønn og alder, fysikk og seksualitet, samt kategorier knyttet til positive eller negative assosiasjoner (MacKinnon & Heise, 2010, s. 65). Man kan se at alle

livets aspekter kommer sammen og bidrar til det man kan anse som et individs identitet. Identiteten defineres i denne sammenhengen som summen av et individs personlige erfaringer og livshistorie (MacKinnon & Heise, 2010, s. 98). Vi kan si at stemmen også er en identitetsmarkør i denne sammenhengen, både knyttet til forståelsen av kjønn, og som en tilknytning til individets sosiale identitet. Vi kan videre se argumenter for at et individs personlige identitet kun er en grad av individets sosiale identiteter (MacKinnon & Heise, 2010, s. 99). Slik kan man tolke at det relasjonelle spiller en rolle i enhver utøvelse av identitet, også i fraværet av interaksjon. Det ligger derfor naturlig å snakke om sosiale identitetsteori når vi snakker om identitet i et bredt perspektiv. «Being part of a culture, one comes to learn the concepts, the categories and classifications, and the meanings and expressions that are used by others in the culture to understand the world» (Burke & Stets, 2009, s.21). De sosiale identitetene er med på å skape en opplevelse av fellesskap med andre, et bindeledd som fremhever både likheter og ulikheter (MacKinnon & Heise, 2010, s. 98).

I sosial identitetsteori finner vi tanker om hvordan mennesker forholder seg til grupper man er eller ønsker å være medlem av, enten gruppen er selvvalgt eller gitt på bakgrunn av en gitt faktor. Brown og Capozza (2006) skriver at et menneskes intensjoner blir målt ut ifra deres ønsker og motivasjoner for å delta eller være et fullverdig medlem i en gruppe.

If individuals need to evaluate positively their personal identity and their affiliations, further motivations are also important. Individuals need to be able to feel a measure of certainty in regard to their self-concept and the social context. Experiencing uncertainty can be aversive since one feels some lack of control over the events in one's social milieu. (Brown & Capozza, 2006, s.5)

Vi ser at det å ønske å tilhøre en bestemt gruppe også kan føre til usikkerhet. Vi kan lett se for oss at dette er gyldig når man opplever kjønnsinkongruens, og er i en prosess med å bevege seg fra å være en del av gruppen «å være mann» til å bli en del av gruppen «å være kvinne».

I denne sammenhengen der temaet handler om kjønnsinkongruens, og det spesifikt fokuseres på kvinner som er født i feil kropp, kan vi peile oss inn på kjønnnet kvinne som faktoren for gruppen. En alminnelig forståelse av begrepet kvinne, er den biologiske forståelsen. Men alle forståelser av kjønn, både biologisk, psykologisk, og sosialt er gjeldende for den videre betydningen av å være kvinne, og i størst grad snakker vi om den sosiale forståelsen av kjønn når vi går inn på den sosiale identiteten. Man måler da sin egen kvinnelighet opp mot hvordan

man blir oppfattet av andre kvinner, og i hvilken grad man blir akseptert som en del av gruppefellesskapet «å være kvinne». Man kan også oppleve at denne tilknytningen er usikker, noe som fører til at man i stor grad fokuserer på andres oppfatning. Dette finner vi igjen hos Brown & Capozza (2006) som beskriver et usikkert medlem av gruppen stadig på jakt. På jakt etter om man blir vurdert av andre, hvem som vurderer, og hvordan vurderingen vil påvirke deres syn på hvem man er, både i positiv og negativ forstand (Brown & Capozza, 2006, s.97).

Å være transkjønnet er ikke en kultur man velger, det er ikke en gruppe mennesker man velger å identifisere seg med, men snarere en tilstand der resultatet blir en markør for tilhørighet. Man kan ikke velge hvilket kjønn man er, hvilken hudfarge man har, eller hvilken nasjonalitet man er født inn i. Man kan heller ikke velge å være kjønnsinkongruent. Å være transkjønnet kan ses på som å identifisere seg med en gruppe mennesker hvor fellesnevneren er knyttet til helse. Det er en gruppe mennesker som opplever at det ikke er samsvar mellom det biologiske kjønn og det sosiale kjønn. Det er ikke der man ønsker å identifisere seg, men heller å se bort fra det biologiske kjønn for å identifisere seg med det sosiale, og med andre mennesker som har det samme sosiale kjønn som en selv føler og vet at man har. «These newcomers have to assimilate to the group and change some of their behaviors to become more similar to full or more senior group members» (Jetten, Branscombe & Spears, i Brown & Capozza, 2006, s.95).

“Those in transition typically accept the norms and values of the groups to which they are peripheral and they are often anxious and confused about the future acceptance in the group” (Jetten m.fl., i Brown & Capozza, 2006, s. 96). Man kan vente å se en atferd der man prøver å være mer kvinne enn å følge sin egen identitet, og andre kan oppleve det utenfra som ekstremt til tider. Behovet for å vise tilhørighet til gruppen er mye større når man føler seg ny eller fersk i gruppen, enn når man har vært et akseptert medlem en stund. Dette kan bety at man med tiden lettere vil kunne ha et avslappet forhold til egen identitet. Uten å måtte prøve å tilpasse seg den prototypen man har antatt at gruppen er bygget rundt, og uten å føle at man mister tilhørigheten av den grunn (Brown & Capozza, 2006, s.95).

Målet som ønskes å oppnås er ifølge sosial identitetsteori å bli en fullverdig del av den gruppen man søker tilhørighet til. Denne prosessen kan medføre en del usikkerhet, usikkerhet knyttet til om man blir akseptert av gruppen eller ikke. «People strive to reduce uncertainty about where they are located in their social field – what sort of person they are, how they should behave, how others will perceive them, and how they should relate to and interact with

others» (Brown & Capozza, 2006, s.33). En slik usikkerhet kan skape motivasjon for måloppnåelse, “the process of social identification (identifying with and belonging to a group) is a powerful force for uncertainty reduction” (Brown & Capozza, 2006, s.33). Usikkerhet knyttet til egen identitet kan reduseres ved å se seg selv, enten som tilhørende, eller som utenforstående, til en spesifikk gruppe. Det å kategorisere seg selv som en del av en gruppe eller det motsatte gjør det enklere å forholde seg til gruppen (Brown & Capozza, 2006, s.37). “If one expects to become more prototypical in the future, group behavior might be determined by showing others that one is a “good” group member in order to speed up the acceptance process” (Noel et al 1995, sitert i Brown & Capozza, 2006, s.95).

3.2 Kjønnsideitet

Nielsen (2006) definerer kjønnsideitet slik: «Kjønnsideitet viser til hvilket kjønn man opplever å høre til, og hvilke typer av femininitet og/eller maskulinitet man identifiserer seg med eller tar avstand fra i ulike situasjoner» (Nielsen, 2006, s.155). Videre ønsker jeg å utforske teorier som kan bidra til å understøtte en forståelse av hva det vil si å ha en kjønnsideitet og hvordan man kan forstå begrepet kjønn.

I det vi skal se på flere teorier knyttet til kjønn, hva som blir sagt om kjønn, og hvordan man snakker om kjønn, dukker det opp ulike tradisjoner innenfor kjønnforskning. Mye tar utgangspunkt i en psykoanalytisk tilnærming med Sigmund Freud i front. «Psykoanalysen åpner (...) for en ny og revolusjonerende måte å tenke kjønn og seksualitet på, nemlig som sosialt og kulturelt konstruert» (Jegerstedt og Mortensen, 2008, i Mortensen, Egeland, Gressgård, Holst, Jegerstedt, Rosland & Sampson, 2008, s.17). Psykoanalysen kan sies å ha sine svakheter ved et sterkt fokus på det mannlige kjønn, og mangelfull forståelse for det feminine (Jegerstedt og Mortensen, 2008, i Mortensen m.fl., 2008, s.17). I en psykoanalytisk tilnærming til kjønn, kan man forstå kjønnsideitet som et konstruert fenomen, en prosess barnet går igjennom i relasjon til sine foreldre, fremfor en medfødt egenskap (Mortensen, 2008, i Mortensen m.fl., 2008, s.22). Det vil si at identiteten utvikler seg i takt med barnets utvikling, og er i tråd med de kulturelle rammene barnet vokser opp i. For å forstå kjønn, kan vi ikke gå utenfor det kjønn er tilknyttet, mennesket. Man kan lære mennesket å kjenne gjennom en eksistensialistisk tilnærming. «Eksistensialismen er kjent for å fokusere på frihet,

ansvar og valgmuligheter for det enkelte mennesket» (Sampson, 2008, i Mortensen m.fl., 2008, s. 36). Hvilken kropp man er født med bestemmer ikke hvilket liv man skal leve, det er opp til den enkelte å skape dette for seg selv. I boken sin «Det annet kjønn» skriver Beauvoir at «Kroppen er ikke en ting, den er «en situasjon: [Den er] vårt grep om verden og utkastet til våre prosjekter»» (Sampson, 2008, i Mortensen m.fl., 2008, s.44). Når vi skal snakke om kjønnsforståelse, kommer man ikke utenom det diskursive. En diskursiv tilnærming til kjønn innebærer å se kunnskapen i lys av hvordan vi snakker om den. Skal vi forstå hva som legges i de begrepene vi legger til grunn må vi se hvordan det tolkes og brukes. «Det er en dynamikk som vi alle tar del i, gjennom å være talende, tenkende og handlende mennesker i verden» (Egeland & Jegerstedt, 2008, i Mortensen m.fl., 2008, s.71). Nå i dag er det også større fokus på hva kjønn egentlig er, og stadig flere begreper knyttet til kjønn blir tatt i bruk. Dette kan ses som en følge av en dekonstruktiv tilnærming. «I kjønnsteoretisk sammenheng har dekonstruksjon i første rekke vært en viktig impuls i prosessen med å undergrave den binære motsetningen mellom begrepene mann og kvinne» (Jegerstedt, 2008, i Mortensen m.fl., 2008, s.88).

3.2.1 Transseksuell og Transkjønnet

Man kan se på fenomenet om transkjønnede ut fra 3 ulike forståelser for begrepet trans. Den første betydningen er begrepet “change” som beskriver hvordan en person endrer seg fra en kropp til en annen: “transgendered people change their bodies from those they were born with to those matching the genders they feel they are” (McKenna & Kessler, 2006, s.346).

Hensikten er å kunne leve og opptre som ett kjønn, enten som kvinne eller som mann, der utgangspunktet er eller har vært det motsatte. Dette synet på kjønn bekrefter kjønn som en tokjønnsmodell der mennesker er enten menn eller kvinner. McKenna og Kessler (2006) bruker også to andre begreper for å forstå trans: “crossing” og “moving beyond”.

Crossing kan bety å bevege seg over uten at endringene behøver å være inngripende.

“Without genital surgery, there is more of a sense that the crossing does not have to be permanent, although it might be” (McKenna & Kessler, 2006, s.347). Man kan alltid gå tilbake dersom det skulle vise seg at det ikke passer. Både “change” og “crossing” innebærer at vedkommende forholder seg til kjønn som et spørsmål om enten eller. En forventet holdning til kjønn innebærer at det bare finnes to kjønn, mann og kvinne, essensielt er det de

biologiske markørene som avgjør om man er det ene eller det andre, basert på hvilket kjønnsorgan man har (McKenna & Kessler, 2006, s.343).

Dersom man føler at kjønnsorganet ikke stemmer overens med det kjønnnet man identifiserer seg med kan man føle at man er født i feil kropp. “The assumption that one could be born into the wrong body supports the belief that there are right bodies and wrong bodies for each of the two essential genders”. (McKenna & Kessler, 2006, s.347). Det kan se ut til at det er behov for en bredere forståelse av individet sett i kjønnssammenheng, der man ikke nødvendigvis er enten mann eller kvinne, men et individ med variabler innenfor sammensetningen av kjønn og genus, og mann/kvinne, feminin/maskulin (DeFrancisco m.fl., 2014, s.11).

Det tredje begrepet til McKenna og Kessler, «moving beyond», er en ny måte å se på trans, ikke som noe man er, men som noe man gjør; man ser på kjønnnet som en handling.

Many of those who identify as transgender in this third meaning commonly display, on a deep level, the understanding that gender is socially constructed, that it is an action, not a noun or an adjective, and that to not feel like a female does not mean to feel like a male (McKenna & Kessler, 2006, s.349).

Og selv om det i denne sammenhengen ikke handler om personer som er frigjort fra den alminnelige holdningen til kjønn, så vil tematikken allikevel åpne opp for refleksjoner om hva kjønn betyr for oss. Hvilket forhold har vi til kroppen, og til identiteten, og hvilket forhold setter vi oss selv i til andre, og ikke minst hva tenker vi om hvordan andre opplever vårt uttrykk.

3.2.2 Kjønn og Genus

For å lettere forstå forskjellen mellom det vi kaller biologisk kjønn, og psykologisk kjønn, “sex” og “gender” på engelsk, kan vi ta i bruk begrepet genus om det psykologiske eller sosiale kjønnnet.

Carlson (2001) beskriver forskjellen mellom de to begrepene kjønn og genus i sammenheng med ulike forståelser for hva kjønn er. “distinktionen mellan kön och genus brukar berättigas

av antagandet att kön er biologiskt, fysiskt eller naturligt, medan genus är socialt, mentalt eller kulturellt” (Carlson, 2001, s.84). Man kan forstå det slik at begrepet kjønn beskriver det medfødte, mens genus beskriver det konstruerte bildet av hva kjønn er. Opplevelsen av kjønn er basert på samfunnet og kulturen.

“Genus används som en samlande beteckning på vissa, oftast icke-kroppsliga men könstypiska egenskaper hos individen, egenskaper som gör at individen räknas som manlig eller kvinnlig” (Carlson, 2001, s.28). Vi ser at det er både fysiske og mentale aspekter ved kjønn. Aspekter som er ulike fra mann og kvinne. Selv om begrepene kjønn og genus beskriver ulike aspekter ved henholdsvis mann og kvinne, vil de to være nært knyttet til hverandre (Carlson 2001, s.28). Denne oppfattelsen av kjønn fører til at det enkelte samfunn har en bestemt definisjon. Kjønn definisjonen står så sterkt forankret kulturelt at ved en ubalanse mellom kjønn og genus vil kjønn bli den utslagsgivende faktor som avgjør om man blir oppfattet som mann eller kvinne (Carlson, 2001, s.29). Samtidig som det enkelte individ har sin oppfattelse av hvilket genus de føler seg hjemme i. “They used gender to refer to one’s self-identity - that is, the degree to which a person associates herself or himself with what society has prescribed as feminine or masculine” (DeFrancisco m.fl., 2014, s.11).

Det totale bildet av kjønnsidentitet kan man kun se i summen av hva kjønn og genus er, og i forståelsen av kjønn som biologisk, psykologisk, og sosialt forankret. Ved å se alle disse definisjonene samlet kan man kanskje komme nærmere en helhetlig forståelse.

3.2.3 Biologisk kjønn

«Måten vi bruker begrepet biologisk kjønn på i dag, har sine røtter i den medisinske forskningen på 1700-tallet, da det plutselig ble mulig å sammenstille ulike biologiske, psykologiske og anatomiske elementer i to distinkte enheter, mann og kvinne» (Jegerstedt, 2008, s. 79). Forståelsen av det biologiske kjønn er den enkleste forutsetningen for kjønn. Mennesker blir skapt med arvemateriale fra både mor og far, og i hovedsak ender man opp med enten kromosomparet XX som gir et jentebarn, eller XY som gir et guttebarn. Forskjellen mellom dem er en ulikhet i hormonbalanse, samt en anatomisk ulikhet som i hovedsak gjør seg synlig i genitaliene (DeFrancisco m.fl., 2014, s.30-36). Noen mennesker kan bli født med avvikende kromosompar som XO, XXX, XXY og XYY, og stort sett vil det

føre til usynlige markører som økt maskulinitet eller femininitet og sterilitet, men noen ganger fører avvikende kromosomsammensetning til hermafroditisme eller intersex (DeFrancisco m.fl., 2014, s.31). Av 23 kromosompar er det kun ett som skiller menn fra kvinner, det påvirker anatomien og hormonbalansen. Hormonene kan påvirke både kroppen og sinnet. Det finnes ingen evidens som skal tilsi at kjønn skaper forskjeller mellom menn og kvinner utenom dette. (DeFrancisco m.fl., 2014, s.30-36). Det man derimot kan anta er som Eliot (2009) beskriver: «brain structure correlates as well or better with psychological “gender” than with simple biological “sex” » han legger til “their preference for masculine or feminine clothes, careers, hobbies and interpersonal styles - are inevitably shaped more by rearing and experience than their biological sex” (DeFrancisco m.fl., 2014, s. 35). Vi kan forstå det slik som at hjernens plastisitet blir påvirket av livet og erfaringene som skapes fra fødselen av (DeFrancisco m.fl., 2014, s.35). Dette fører oss videre til en psykologisk forståelse av kjønn.

3.2.4 Psykologisk kjønn

Psykologien er grunnlaget for mye av tenkningen om at kjønn og identitet/personlighet henger sterkt sammen (DeFrancisco m.fl., 2014, s.36). Allerede innen barnet er 3 år vil det ha utviklet en identitetsforståelse knyttet til sitt eget kjønn (DeFrancisco m.fl., 2014, s.9). Slik vi har sett i en psykoanalytisk tilnærming til kjønn, kan vi si at det psykologiske kjønn er et resultat av at genus blir formet av ens erfaringer.

Freud helped make clear that gender was not biologically determined but was influenced and formed by social experiences. One could understand gender from a psychoanalytic perspective by focusing on the way adults impose gender/sex norms on infants and in the process, structure the human mind. (DeFrancisco m.fl., 2014, s.37)

Man kan finne ideer om at det ikke nødvendigvis er den biologiske faktoren som avgjør utviklingen av det psykologiske kjønn, men snarere relasjoner barnet har med sine nærpå personer (Chodorow (1978) i DeFrancisco m.fl., 2014, s.37).

Vi kan sette spørsmålsteget ved hvorvidt et psykologisk kjønn eksisterer. En studie utført av Janet Hyde (2005), konkluderer med at det er flere likheter mellom kvinner og menn enn det er ulikheter: «the gender similarities hypothesis states that most psychological gender

differences are in the close-to-zero ($d \leq 0.10$) or small ($0.11 < d < 0.35$) range, a few are in the moderate range ($0.36 < d < 0.65$), and very few are large ($d = 0.66 - 1.00$) or very large ($d > 1.00$)» (Hyde, 2005, s.581). Denne undersøkelsen peker mot at man ikke nødvendigvis kan si at det finnes et psykologisk kjønn. Derimot kan det være mer fruktbart å vurdere et sosialt kjønn i forhold til det biologiske kjønn.

3.2.5 Sosialt kjønn

En kulturell måte å se på kjønn henger sammen med den handlingen man legger i å være et kjønn, ikke som en del av en selv - men som et handlingsmønster. Det sosiale står sentralt, og den forståelsen to mennesker har av hverandre, avgjør forståelsen av hvem man er (DeFrancisco m.fl., 2014, s.44). Man samtaler ikke bare om et emne, men om relasjonen mellom de som samtaler. Deriblant forståelsen og forventningene som ligger, kulturelt gitt, i forståelsen av ens kjønn. Alt en kvinne gjør, gjør hun som kvinne. Andre leser henne som kvinne og forstår identiteten med utgangspunkt i væremåten. Denne informasjonen vi leser kan vise seg å ikke være korrekt. Det kan by på utfordringer dersom det er manglende samsvar mellom det en person prøver å formidle, og det budskapet mottakeren får. «In most interactions, gender is displayed through appearance and presentation of self; the congruity of the body beneath is taken for granted» (Lorber, 2005, s.23). Kjønn er en del av en sosialiseringssprosess der vi lever innenfor en rekke kulturelle rammer for hvordan kjønn skal være. Vi stiller ulike forventninger til gutter og jenter, og gir ulik respons til forskjellig atferd avhengig av hvordan vi mener gutter skal være og jenter skal være. I så måte stiller samfunnet med normer for hva som er korrekt kjønn atferd og korrekt utøvelse av kjønn (DeFrancisco m.fl., 2014, s. 38-39). “Gender is something one does, not something one is, and gender is something that is socially created, not biologically or individually created” (DeFrancisco m.fl., 2014, s.44).

Vi ser at det er stor variasjon i hvordan man indentifiserer seg selv, hvordan man forstår sin egen situasjon, og hvilke rammer man legger til grunn for arbeidet. Det er et stort og sammensatt bilde, og dette bildet gjør arbeidet omfattende. Når vi beveger oss inn på en teknisk forståelse av hvordan vi kan jobbe med disse klientene, må vi være innforstått med at alle disse prosessene skal spille inn, vi kan ikke bare jobbe med stemmen på et teknisk plan, men stemmen er viktig, og den krever mye oppmerksomhet i seg selv. Stemmen er en måte å

utøve sitt kjønn, og jeg kommer videre til å gjøre rede for hvilke forutsetninger man har for stemmen i de neste avsnittene.

3.3 Stemmen

Transkjønnede eller transseksuelle er personer som opplever et manglende samsvar mellom biologisk kjønn og opplevd kjønn (Söderpalm, 2008, s.343). For å rette på dette er det noen personer som søker hjelp for å få kjønnskorrigerende eller kjønnsbekreftende behandling (Söderpalm, 2008, s.343). Ett ledd i denne behandlingen kan for noen være stemmebehandling hos logoped. Dette gjelder både for menn som skifter kjønn til kvinner (ofte omtalt som MTK) og kvinner som skifter kjønn til menn (ofte omtalt som KTM), men man ser at menn til kvinner i større grad søker logopedhjelp da hormonbehandlingen ser ut til å ha liten effekt på stemmens anatomi (Söderpalm, 2008, s.344). Det er viktig for klienten å oppleve en kongruens mellom stemmen og identiteten, da det i studier viser seg at stemmen er viktig faktor i livskvaliteten (Hancock, Krissinger & Owen, 2010). Overgangen til et mer feminint stemmepreg kan være vanskelig for de enkelte, og noen opplever at spontane lyder som hosting, kremting og latter kommer i det mannlige preget (Anderson, 2014, s.816; Söderpalm, 2008, s.344). Det forskes også på effekten av kirurgisk behandling av vokalismuskulaturen som en siste utvei for enkelte pasienter, men da kun som et supplement til stemmebehandling (Anderson, 2014).

For å kunne forstå hva dette kan innebære vil det være naturlig å utforske stemmen som organ, med anatomiske forutsetninger og funksjoner.

3.3.1 Stemme i bevegelse

Stemmen er et fantastisk og underfundig organ. Egentlig er det bare to muskler, omgitt av bruske og membran spent mot hverandre, som ved tilførsel av en luftstrøm i et spill av å stenge for, og åpne opp for luften, lager en tone. Stemmen er fleksibel, den kan strekkes i lengden for å skape lyse toner, og den kan lukkes av for å skape de dypere tonene. Man kan velge om den

skal bruke hele massen i musklene, eller bare bruke det øverste tynne laget i vibrasjonen. Stemmen kan vibrere i mange ulike hastigheter, og hver hastighet utgjør hver sin unike tone, der lav hastighet skaper mørkere toner, og høyere hastighet de lyse tonene (Rørbech, 2009, s.124).

Som mennesker lærer vi å bruke stemmen vår, først ved å gråte, og så ved å snakke (Sjögren & Lohmander, 2008, s.101). «Barnets ljudproduktion utvecklas systematiskt och återspeglar en successiv mognad av förutsättningar för talproduktion långt innan barnet säger sina första ord» (Sjögren & Lohmander, 2008, s.95). Hva som påvirker tonehøyden for hvordan vi snakker kan dels være anatomisk forankret, og dels miljøpåvirket. Vi lærer å snakke ved å herme omgivelsene våre, samtidig setter anatomien sine begrensninger. Som barn kan det nesten være grenseløst hvordan stemmen blir brukt. Før puberteten, kan noen små gutter syng de lyseste tonene i sopranarier, med den tynneste stemmen. Men etter en tid, når puberteten kommer, vil strupen vokse og modne, og stemmen blir mørkere.

For en tid siden, mellom 1550 og 1850, i det klassiske musikkmiljøet, kunne man finne gutter som sang lyst (Rosselli, 1988, s143). Menn gjorde mye innenfor scenekunsten. De spilte alle rollene på teateret, og noen menn sang stemmen som egentlig var tiltenkt kvinne. Dette kan man finne igjen i et forbud mot kvinner å syng på scenen i Roma mot slutten av 1600-tallet (Rosselli, 1988, s. 147). Nå i dag bruker vi begrepet kontratenor om menn som synger lyst, men på den tiden var det vanligere med såkalte kastratsangere, gutter som ble kastrert før puberteten, for å kunne bevare den tynne, lyse stemmen inn i voksen alder. Ikke en kvinnes stemme, men stemmen til en ung gutt.

En kvinne, født i en manns kropp, med en fullt utviklet moden mannsstemme, har ikke de samme forutsetningene for stemmebruk som en kvinne født i kvinnens kropp, ei heller som kastraten blivende i guttekroppen. Kan vår fantastiske stemme komme dit? Å snakke og syng som en kvinne, en moden kvinnestemme, med de forutsetningene som er gitt fra naturen sin side? Kan bassen bli sopran, uten å hindre god utvikling, og uten å bli kunstig? Vil det ikke by på problemer? Dette er tanker jeg stiller meg undrende til. Hva er mulig og oppnåelig med det utgangspunktet den enkelte har.

Man kan kanskje ikke oppnå et absolutt ideal om den perfekte kvinnestemmen, men heller et ideal om det oppnåelige, en stemme man kan akseptere, slik den er og slik den har mulighet

til å være. Hva kan man gjøre for å oppnå aksept for den stemmen man har og hvordan den påvirker identiteten?

Stemmeteknikk handler om å kontrollere kroppens muskulatur for å kunne påvirke lyden, enten den skal være fri. – eller på andre måter justert etter spesifikke behov. Stemmen i sitt naturlige leie er avslappet, og bruker ingen ekstern påvirkning. Vi bruker ikke kontinuerlig støttemuskulatur, vi holder ikke aktivt tilbake pusten, vi tenker ikke aktivt på at vi former munnens og svelgets hulrom - med et mål om å fremkalle en spesifikk klang. Stemmen, i sin alminnelige form, kommer bare ut som den er, upåvirket. En kan argumentere for at talestemmen alltid vil være kulturelt påvirket, og en slik diskusjon ville brakt frem spørsmål om hvorvidt barns språk- og stemmeinnlæring er sosialt eller kulturelt påvirket, og om stemmeskiftet understreker det videre. Dette er tanker som kan være verdt å ta med seg.

I arbeidet med stemmen der målet er feminisering ved et biologisk mannlig utgangspunkt, lærer vi at et skifte skal være mulig, og at stemmens naturlige funksjoner kan være mye større og mer fleksibelt enn hva man kanskje i utgangspunktet har tenkt seg. Med en slik tankegang burde vi se bort fra stemmen som årsaksfaktor for manglende progresjon i feminiseringsprosessen, og kanskje lete utenfor. Med et helhetsperspektiv. Hva er det vi går glipp av?

Samtidig er stemmen en så viktig del av den vi er som person. Tilbake til den kulturelle påvirkningen av hvordan stemmene er, lærer vi samtidig å tolke andres stemmer og sette det i et system. Barnestemmer, voksenstemmer, damestemmer, herrestemmer, gamle stemmer, unge stemmer, osv. Vi har lært oss å lytte, og vi har lært oss til å se. Disse to kunnskapene om mennesket hjelper oss til å forstå hvem det er vi møter. Identiteten vår slik den blir opplevd av andre.

3.3.2 Forutsetninger for arbeid med stemmen

I logopedbehandlingen jobber man med flere faktorer for at stemmen skal få et mer feminint preg. En viktig oppgave er å jobbe med å heve pitch, tonehøyden, da pitch er en viktig faktor for definisjon av kjønn. Variasjonen mellom menn og kvinner er her på ca. 100 Hz, med en grunntonefrekvens mellom 107-132 Hz hos menn og 189-224 Hz hos kvinner (Gelfer & Tice, 2012, s.335). Ved heving av pitch kan noen klienter oppleve at denne har sunket i tiden etter logopedbehandlingen, flere studier viser at gjennomsnittlig grunntonefrekvens øker

umiddelbart etter behandling, mens den faller igjen noe i ettertid (Gelfer & Tice, 2012, s. 335). Samtidig kan man også se i noen studier tendenser til tilbakegang, mens det i andre studier ikke ser ut til å være tegn til dette (Gelfer & Tice, 2012). Allikevel må man være forsiktig med å anta et fenomen basert på disse studiene, da de bygger på relativt små utvalg. Selv om vi snakker om pitch som den tydeligste indikatoren på oppfattelse av kjønn, er man ikke særlig opptatt av det ved lytting med mindre taleren har en unormalt lav eller høy pitch, eller et monotont eller repeterende tonelag (Shewell, 2009, s.184). Variasjoner i, og oppfattelse av, stemmen handler også om stemmestyrke, ordbruk og bruk av uttrykk, fartsvariasjoner og bruk av pauser (Shewell, 2009, s.184). Stemmen til kvinner varierer, og dette kan ha ulike grunner. Hvor man kommer fra kan ha noe å si, men det er også å anta at sosiale, kulturelle og psykologiske faktorer og stereotyper over generasjoner har bidratt til å forme stemmer og forventninger til hvordan stemmer skal være (Shewell, 2009, s.187).

Söderpalm (2008) nevner at man i tillegg til pitch også må jobbe med artikulasjonsvaner, språklige særtrekk, og kroppsspråk, samt heving av formantfrekvensene med fokus på resonansforhold i munnhulen (Söderpalm, 2008, s.345). Shewell (2009) påpeker at man burde ha fokus på 8 områder som påvirker stemmen i arbeidet med transkjønnede. Disse områdene er kropp, pust, resonansrøret, fonasjon, klang, styrke og artikulasjon. Kroppen omhandler holdninger, ledighet og begrensninger i bevegelse. Pusten handler om en bevisstgjøring på pusten og hvordan man bruker musklene i kroppen for å få kontroll. Man er gjerne ute etter å få en dyp abdominal pust. Resonansrøret beskriver området fra vokalismuskulatur til lepper og nesebor, hvor lyden får utviklet seg. Fonasjon er beskrivelsen av selve lydproduksjonen i strupen. Klang beskriver hvordan man opplever at lyden bygger seg opp og høres. Pitch er et begrep som beskriver tonehøyden i stemmen, om stemmen er mørk eller lys. Styrke dreier seg om i hvilken grad stemmen er hørbar, og Artikulasjon tar for seg hvordan uttalen er i språket (Shewell, 2009, s. 430/74-75). Fra et klinisk perspektiv kan man høre etter flere ulike kvaliteter i stemmen. Om stemmen er hes, luftig, anstrengt, svak, ujevn, med mer, kan danne et bilde av hvilke behov man har for å jobbe med stemmen til å begynne med, samt at det gir grunnlaget for videre utvikling av stemmen (Shewell, 2009). Videre med arbeid med stemmen spesielt knyttet til kjønnsinkongruens, må man tenke på hvordan stemmen oppfattes i sammenheng med oppfattelse av kjønn. Selv om det fysiske spiller en stor rolle i hvordan stemmen fungerer, blir stemmen også påvirket av ytre faktorer «other differences include those of stress, inflection, timing, and even choice and use of words and conversational style» (Colton, Casper & Leonard, 2011, s.323). Fokus på disse faktorene kan bidra til en positiv

utvikling mot en opplevd feminisering av stemmen, og Colton, Casper & Leonard (2011) mener at fokus på disse ytre faktorene vil gi en mer naturlig overgang enn å jobbe med en kunstig pitch (Colton, Casper & Leonard, 2011, s.323).

“We may well have an immediate sensory or emotional reaction to a voice, but the voice practitioner’s task is to translate emotional impression into a physical understanding for appropriate action” (Shewell, 2009, s.56). Logopedens jobb er å overføre subjektive reaksjoner på en stemme til en teknisk forståelse, og ut ifra det velge de nødvendige tiltakene for videre arbeid med stemmen.

Definisjoner av hva en god stemme er kan variere, men ifølge Colton og Casper (1996) er ikke normalstemmen noe man kan definere, men snarere et fenomen som kontinuerlig følger med tiden (Shewell, 2009, s.72). På noen områder kan man bruke en estetisk vurdering av stemmen, om den er god å høre på, er balansert mellom oralitet og nasalitet, om stemmen oppleves å reflektere alder, fysikk, og kjønn for å nevne noe. Enda viktigere er det kanskje for en klient at bruken av stemmen ikke fører til smerter og ubehag, og at stemmen fungerer i praksis (Wilson, 1987 & McAllion, 1988; i Shewell, 2009, s.72).

En god stemme er ifølge Berry (1994) “one that is open and reveals the person. It is when the Physical being of the person is reflected in the voice” (Shewell, 2009, s.72). En motsetning til en sunn stemme, kan være en stemme som er påvirket av vaner. Det er viktigere å lære å bruke stemmen sin på en naturlig måte enn å tillære seg teknikker for stemmebruk samt andre påvirkninger (Shewell, 2009, s.73). Stemmen er ikke bare påvirket av hvordan vi bruker den og andre ytre faktorer, den er også påvirket av biologiske endringer, og da spesielt er alder en vesentlig faktor for stemmen (Shewell, 2009, s.116). Stemmen endrer seg hele livet, i oppveksten er stemmen påvirket av utvikling, og i voksen alder er stemmen stort sett stabil gitt at man er ved god helse, før man ved høy alder vil oppleve en forventet tilbakegang ved andre endringer som foregår i en aldrende kropp (Shewell, 2009, s.116 – 119). Stemmen er konstant i bevegelse avhengig av kontekstuelle faktorer og utvikling, enten man er fri og bruker sin naturlige stemme, eller om man bruker en stemme knyttet til vanen.

«Speech scientists have increasingly been able to identify important relationships between acoustic speech parameters and speakers attitudes and emotions» (Shewell, 2009, s.219) (Klaus Scherer (2003)). Følelser som sinne, frykt, sorg og glede påvirker stemmen, og dette kan høres på pitchen (shewell, 2009, s.219). Arbeid med stemmen, handler om mer enn å

jobbe med stemmen for å få til en anbefalt pitch for å oppleves som kvinne. Det handler også om å komme i kontakt med kroppen og følelsene, og jobbe med vaner. Variere mellom naturlig stemme og kontrollert stemme.

Det er ikke nødvendigvis hvordan stemmen låter som er avgjørende for hvordan man vurderer sin egen stemme, men snarere oppfattelsen av stemmens femininitet. Flere studier tyder på at det er en sammenheng mellom det å oppfatte seg som feminin og å føle seg som feminin, og dette har igjen en påvirkning på hvordan andre oppfatter ens femininitet (Davies, Papp & Antoni, 2015, s.122). Klientens oppfattelse av egen stemme kan gi indikasjoner på stemmearbeidets effektivitet, noe som kan styrke logopedens arbeid (Davies m.fl., 2015, s.122). Dette antyder at det er vesentlig å vurdere fremgang på individuelt plan, hvordan klienten selv vurderer sin egen stemme.

3.3.3 Feminisering av stemmen

Det er viktig å presisere hva det vil si å gjennomføre en feminisering av stemmen. Hensikten er å få en stemme som oppfattes som kvinnelig, som har et feminint preg. Som vi har vært inne på innebærer det mer enn å endre pitch, men også å hjelpe hele stemmen og talen til å oppfattes som kvinne (Söderpalm, 2008, s.345).

3.3.4 Stemmens anatomi og funksjon

For å forstå hvordan stemmen fungerer, må vi se litt på den anatomien som ligger til grunn. Vi forholder oss primært til larynx, der lyden blir produsert, til pusten, som involverer lungene samt muskulatur i brystkassen, og til svelg og munnhule som er med på å forme lyden slik vi vil ha den.

Larynx består av fem brusker som bygger opp grunnformen. Bruskene er bevegelige og knyttes sammen av muskler og membran. Disse fem bruskene er skjoldbrusk, ringbrusk, pyramidebrusker, og strupelokk. Her er det noe variasjon mellom kvinner og menn. Den største variasjonen mellom kjønnene ligger i skjoldbruskens størrelse og plassering (Rørbech, 2009, s.47). Skjoldbrusken kan være synlig hos mange, spesielt for menn, og man bruker gjerne betegnelsen «adamseplet» om denne (Rørbech, 2009, s.47). Også andre anatomiske ulikheter påvirker hvordan stemmen låter «Some of the difference between male and female voices lies

in vowel quality in that the relative sizes in the oral and pharyngeal cavities are different in the two sexes” (Colton, Casper, & Leonard, 2011, s.323).

Stemmen kan ikke fungere med bare brusker, bruskene fungerer som byggesteiner som musklene kan bygge seg på og mellom. Musklene er navngitte etter hvilke brusker de er festet til. De viktigste musklene vi snakker om når vi jobber med stemmen er muskelparet skjoldbrusk-pyramidebruskmusklene, hvor deler av dette muskelparet utgjør det vi kaller vocalismuskulaturen (Rørbech, 2009, s.62), eller stemmeleppene, det lydproduserende muskelvevet. Disse utgjør også en vesentlig forskjell mellom kjønnene, hvor kvinner har kortere stemmebånd og mindre muskelmasse enn menn (Hammarberg, Södersten & Lindestad, 2008, s.245). En annen viktig muskel i forbindelse med stemmeproduksjon er ringbrusk-skjoldbruskmuskelen. Denne sitter i ytterkant av bruskene og bidrar ved å trekke skjoldbrusken frem, slik at vocalismusklene strekker og dermed kan skape et høyere toneleie (Rørbech, 2009, s.63). Med dette i betraktning kan man si at de lyse tonehøydene i stemmens register, dannes ved «resonansindstillinger i og omkring strubesvælget» (Rørbech, 2009, s.70). For så å danne lyd, krever det et samspill mellom alle muskler, brusker, øvrig anatomi i strupen, og pusten.

Alle disse elementene som inngår i lydproduksjon er gjerne en automatisert prosess som de fleste ikke tenker over.

Det er sjældent, at mennesker under normale omstendigheter er sig deres stemmes funktion bevidst. Åndedrettsmuskler, strupemusklér (indre så vel som ydre) tillige med muskler i de øvre taleorganer indstiller sig, uden at individet behøver at tænke over funktionen. Oppstår der imidlertid ønske om at kontrollere lyddannelsen for at forbedre eller optimere funktionen, må de mange forskjellige muskler, der tager del i lyddannelsen, og samspillet imellem dem bevidstgøres. (Rørbech, 2009, s.80)

En bevisstgjøring av stemmens funksjoner vil gjøre den enkelte i stand til å bruke stemmen kontrollert og tøyse grenser. Samtidig må vi ta høyde for hvordan psykologiske prosesser kan påvirke stemmens funksjoner «Voice is defined as sound that emerges from the mouth or nose, powered by breath, produced by vocal fold vibration, and shaped by the vocal tract and resonators. It is affected by the emotional and physical state of the person, and the context in which they speak or sing» (Shewell, 2009, s.71). Stemmens kvaliteter inneholder også primale lyder som for eksempel klikkelyder, sukk, stønn og latter (Shewell, 2009, s.71). Også

spørsmålet om identitet spiller inn på stemmens funksjoner: «A voice is influenced by personality, context, environment, style of use and many other factors» (Shewell, 2009, s.72).

4 Metode

Med den retningen som ligger i problemstillingen, og på grunnlag av de ideene vi har vært innom, har det vært et ønske om å komme i kontakt med informanter som selv står i, eller har stått i, prosessen med å skifte kjønn. Informanter som har vært i posisjon til å kunne reflektere over de erfaringene og opplevelsene som kommer ved å skulle bevege seg over til å utrykke seg som kvinne.

Fokuset har vært å undersøke hva som kan ligge til grunn for en god stemmeutvikling, og hva som ligger utenfor det stemmetekniske som viktige forutsetninger i et logopedisk arbeid. Samtidig beveger vi oss inn på et felt der identiteten og individet står sterkt. Målet har vært å komme i kontakt med personer som, med sine personlige erfaringer, har kunnet bidra til å belyse fenomenet. Mennesker som har opplevd kjønnsinkongruens, som kan gi av seg selv og egne opplevelser. Med det i betraktning vil det være lønnsomt å se på en kvalitativ studie der den enkeltes synspunkter og erfaringer kommer frem.

4.1 Vitenskapelig forankring

Dette er allerede et felt som er noe utilgjengelig og nytt, og krever en god del graving og fundering for å skape en forståelse. Oppgavens formål er å ta tak i det ukjente, og her har min forståelse lagt et grunnlag for noen rammer å tolke innenfor, derfor har jeg i denne studien valgt å bruke en hermeneutisk tilnærming.

I hermeneutikken prøver en å se på empirien med et fortolkende blikk, der man vil være påvirket av tidligere erfaringer og kjent teori. Man kan ikke forstå materialet uten en viss forforståelse, og selv om det preger tolkningen vil disse to uansett påvirke hverandre (Kleven, Hjordemaal & Tveit, 2014, s.193). Forforståelse og kjent teori vil spille en stor rolle da det er et ganske spesifikt felt hvor det er vanskelig å tolke uten en viss kunnskap på emnet.

Kunnskap om stemmebruk og kunnskap om livskvalitet og helse vil være vesentlig for å forstå hvordan den ene påvirker og blir påvirket av den andre. Samtidig er man på jakt etter

informantenes egne opplevelser, da disse er ukjente. Informanten kan komme med sider som har vært ukjent fra tidligere empiri og for forskeren selv. Det er nettopp disse ukjente perspektivene vi ønsker å finne.

Hermeneutikken er fortolkningsteori som hjelper oss å se et fenomen fra flere sider eller innfallsvinkler. Det dannes på grunnlag av en forforståelse bygget på egne erfaringer, og vi kan aldri være helt fri for dette bakteppet idet vi søker ny kunnskap (Kleven m.fl., 2014, s.192). I samtalen søker man etter å møte den andre med seg selv som utgangspunkt, vi har våre interesser og behov på hver side, og et «behov for å ta vare på og utvikle vår evne til å forstå og kommunisere med andre mennesker» (Kleven m.fl., 2014, s.194). Vi ser på forståelsen som et resultat av den kommunikasjonen som oppstår, hvor evnen til fortolkning er avgjørende for en gjensidig forståelse av hva samtalen handler om, og av hva den andre ønsker å formidle (Kleven m.fl., 2014, s.195). Fortolkningsprosessen er hele tiden i gang i kommunikasjon, og vi kan ikke møte et menneske uten å prøve å forstå hva de prøver å formidle. Den kunnskapen og erfaringen vi selv sitter med vil alltid påvirke hvordan vi fortolker kommunikasjonen, og på den måten kan man aldri stille seg selv helt utenfor hva den andre prøver å formidle.

I denne sammenhengen må man se på individet og fenomenet i ett. Det krever en viss forståelse for fenomenet for å kunne fortolke individets tilknytning til det. Hvordan kvinnene i denne undersøkelsen opplever stemmens posisjon og utvikling krever kunnskap om stemmen, og forståelse for menneskets læringsprosesser enten om kunnskapen er eksplisitt utsagt, eller om den ligger taus og implisitt i forskerens erfaringer.

I mitt erfaringsgrunnlag ligger kunnskap om både de pedagogiske prosessene som ligger til grunn for utvikling, om stemmen spesielt og arbeid med denne. Spesifikk kunnskap om fenomenet kjønnsinkongruens, individet og identitet er tematiske områder jeg ønsker å utvide kompetansen på. For å forstå hvordan dette fenomenet, eller disse delene av fenomenet henger sammen, krever det et blikk der jeg som forsker både må se på stemmen som en del av identiteten, og på identiteten hvor stemmen utgjør en viktig del.

4.2 Kvalitativ metode

Når man skal undersøke et fenomen som er relativt ukjent, hvor det foreligger lite empiri som kunnskap om transkjønnede kombinert med stemme er, følger det som et naturlig valg å hente informasjon ved å gjennomføre en kvalitativ studie der informanten står i fokus. Hancock (2016) påpeker at det ligger en nytteverdi i bruk av et kvalitativt intervju, da det gir informanten mulighet til å svare utfyllende og kanskje komme med informasjon som man ikke venter (Hancock, 2016, s115e8). I denne sammenhengen innebærer valg av kvalitativt intervju at man kan komme frem til faktorer både direkte knyttet til feminisering av stemmen samt andre aspekter ved et kjønnskifte som ikke tidligere er kjent. Det man oppnår med å velge et kvalitativt intervju er informantenes egne refleksjoner, samt at det setter en i posisjon til å få ut viktige synspunkter. Det fører også med seg en usikkerhet, som begrenser muligheten til å generalisere.

4.2.1 Semistrukturert intervju

I denne studien har jeg valgt å intervju informantene i et semistrukturert intervju. «Semistrukturert intervju er den mest vanlige intervjumetoden og er ei viktig kilde til kvalitative tekstdata i svært mange kvalitative forskningsdesignar» (Krumsvik, 2013, s. 124). Ved et lite datamateriale, begrenser det muligheten til å generalisere, men fremhever muligheten til å få tak i de særegne, genuine opplevelsene. Det åpner opp for at jeg som forsker kan få ny innsikt i en tematikk som for meg er ukjent, og som det generelt oppleves å være lite tilgjengelig kunnskap om.

Ved å gjennomføre en samtale, som her i form av semistrukturert intervju, er det noen opplagte fordeler. Intervjuformen setter rammer for samtalen hvor man følger opp de sentrale punktene i studien «det semistrukturerte forskningsintervjuet baserer seg på høvet til å følge opp generelle spørsmål med konkrete spørsmål» (Krumsvik, 2013, s. 125). Samtidig får informanten muligheter til å reflektere fritt innenfor disse rammene, og intervjuer vil kunne supplere til elementer til samtalen som i øyeblikket vekker interesse, noe som skaper en fordel i form av færre begrensninger i samtalen (Krumsvik, 2013, s.125). Her blir «forskeren selv et svært viktig instrument i datainnsamlingen. Han kan utnytte seg selv og sin fagkunnskap også i selve datainnsamlingssituasjonen» (Kleven, i Kleven m.fl., 2014, s.19).

4.2.2 Valg av informanter

Utvalget av informanter er gjort på bakgrunn av gitte kriterier, et såkalt strategisk utvalg (Tjora, 2017, s.130). Kriteriene for denne undersøkelsen har vært informanter som identifiserer seg med en kjønnsinkongruens, og som har noe erfaring med kjønnskorrigerende behandling. For studiets spesifiserte mål har jeg kun ønsket å snakke med kvinner født som mann, da dette belyser stemmeproblematikken ved feminisering av stemmen. Opprinnelig var ønsket å komme i kontakt både med informanter som etter behandling har opplevd positiv effekt, og informanter som har opplevd vansker. Dette utvalget var ønsket for å kunne ha et sammenligningsgrunnlag for å finne ut hva som vil føre til best effekt for den enkelte. Dette viste seg å ikke være like enkelt da tilgangen på informanter ikke var så stor. Kriteriet for studiet som ble gitt i søken etter informanter var at det var ønskelig med informanter som kunne snakke om deres erfaringer med overgangen fra et biologisk mannlig utgangspunkt til et kvinnelig uttrykk, å bli oppfattet som kvinne, med vekt på stemmens endringsprosesser.

Opprinnelig lå det i oppgavens hensikt å komme i kontakt med utvalgte informanter som kunne fylle kriteriene og skape et tydelig bilde, men da dette viste seg vanskelig tok jeg kontakt med Harry Benjamin Ressurssenter (HBRS) som videresendte en epost med invitasjon til deltakelse samt informasjonsskriv med samtykkeskjema til sin medlemsmasse. Det ble her søkt etter «informanter som identifiserer seg i spekteret kvinne født i feil kropp, og som har opplevd, eller opplever, problemer knyttet til feminisering av stemme eller opplevelse av egen stemmeidentitet, enten før, under, eller etter behandling». Invitasjonen ble sendt ut fra HBRS i 3 omganger. Ved første utsendelse fikk jeg kontakt med to personer. En dame som stilte til intervju den påfølgende uka, og en dame som jeg valgte å takke pent nei til grunnet vanskeligheter med gjennomføring av intervju. Jeg ser i etterkant at gjennomføringsgrad for intervjuene burde ha vært nøyere spesifisert i forespørselen. Andre utsendelse ble sendt etter en uke. Da jeg fikk kontakt med en dame til som stilte til intervju den samme uken. Siste invitasjon til deltakelse ble sendt etter en måneds tid, og jeg fikk kontakt med siste informant som stilte til intervju påfølgende uke. Med et grunnlag på 3 informanter, alle med ulike historier, kunne jeg se at det ikke ville være nødvendig å sende ut flere invitasjoner. Selv om informantene utgjorde et utvalg med et noe annerledes spredningsbilde enn det jeg opprinnelig hadde sett for meg, stilte de med et variert bilde som kunne by på mange spennende synspunkt. Dette tar jeg som et positivt utgangspunkt for studien, da det åpner opp for innfallsvinkler jeg selv ikke har tenkt på innledningsvis.

Utvalget kunne vært større, men etter min vurdering er samtlige, uavhengig av den enkeltes forutsetninger, i posisjon til å kunne gi viktige bidrag.

4.2.3 Utforming av intervjuguide

Tilgang på allerede eksisterende teori er begrenset, og man kan ikke på forhånd vite nøyaktig hvilke forutsetninger den enkelte informant sitter med. Derfor har intervjuguiden blitt utformet tematisk med et forsøk på å dekke de store områdene som angår stemme, identitet, endring og erfaring. Flere av temaene ble utdypet med oppfølgende spørsmål knyttet til logopedisk behandling, og andre spørsmål som skulle bidra til utfyllende svar der det måtte være nødvendig. For at den enkelte informant skulle føle seg trygg under intervjuet, startet samtalen med en redegjørelse der informanten kunne snakke fritt om seg selv og sitt utgangspunkt. Videre fulgte spørsmål knyttet til gjennomføringen av kjønnskorrigerende behandling, da alle her vil ha et ulikt utgangspunkt og man kun kan forstå den enkeltes videre svar ut fra hva de faktisk har gjort. Deretter ønsket jeg å høre om positive og negative opplevelser. Hva de selv tenkte om forholdet mellom identitet og stemme, hvilket tidsperspektiv de hadde og hvordan de selv mente alder spilte inn. Alt dette for å få et visst inntrykk av hvordan arbeidet med stemmen har fungert for den enkelte og hva det kan ha å si for logopedisk praksis. Til sist åpnet jeg for å høre om informanten selv hadde noen tanker om hva som skal til for å lykkes.

4.2.4 Gjennomføring av intervju

Da jeg møtte informantene kom vi i gang med gode samtaler. Det ble straks klart at spørsmålene i intervjuguiden ikke helt stemte overens med de erfaringene den enkelte informant hadde. Derfor valgte jeg å forholde meg til det tematiske, fremfor å prøve å stille spørsmål som ikke hadde noen mening for informanten. Det ble også klart for meg at informant 2 ikke hadde mye erfaring med stemmen, derfor ble samtalen noe annerledes enn med informant 1. Det til tross, tematikken ble fulgt opp i begge intervjuene. Jeg holdt meg fra å stille for mange spørsmål i samtalen med informant 1, da hun hadde et godt driv i sin fortelling. Jeg fulgte nøye med på tematikken slik at jeg kunne kontrollere at hovedpunktene

ble dekket, og kunne eventuelt følge opp der jeg ønsket å utdype eller følge opp. Med informant 2 ble intervjuet i større grad en samtale med vekslende ideer og synspunkter. Informant 3 kunne snakke om erfaringer med stemmen og om hvordan logoped hadde vært inne i bildet, og det falt mer naturlig å følge intervjuguiden mer spesifikt på hennes intervju. Samtlige intervju varte omtrent en time, slik det var lagt opp til.

4.2.5 Innsamling av data

Innsamling av data er gjennomført ved personlig intervju der jeg bruker en opptaker for å ta opp lyd for senere å transkribere. Intervjuene er holdt på lokaler som er godt egnet, uten støy og andre vesentlige forstyrrelser. Opptakeren lagrer data på et minnekort, som er oppbevart trygt etter hvert intervju fram til transkripsjonsarbeidet påbegynte. Derfra ble minnekortet slettet og dataene ble liggende i transkripsjonsverktøyet på en pc kun benyttet til dette formålet trygt forvart. Etter bearbeiding av data har disse lydopptakene blitt slettet.

4.2.6 Personvern

På grunn av denne undersøkelsens natur, var det naturlig å sende inn en søknad til NSD - Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste, og arbeidet måtte derfor avvente en godkjenning derfra før innhenting av data kunne begynne (NESH, 2016, s.8).

Søknaden til Personvernombudet ble mottatt 10.01.2018 og godkjent 10.02.2018.

Datamaterialet ble anonymisert 1. Juni 2018, og dette ble bekreftet med NSD høsten 2018.

For å best ivareta personvernet til informantene har noen grep blitt tatt underveis. Det viktigste har vært å anonymisere datamaterialet. «Mye av etikken i forbindelse med intervjuer er knyttet til presentasjonen av data, for eksempel når det gjelder anonymisering og transparens» (Tjora, 2017, s. 175). Det innsamlede materialet ble samlet på ett sted og ikke knyttet opp til informantenes identitet eller identifiserende informasjon. Straks transkriberingsarbeidet startet, fikk alle informantene nye anonymiserte navn, noe som skulle sikre personvernet i sensitive tilfeller (Krumsvik, 2013, s.135). Siden jeg har stått i en posisjon til å potensielt kunne innhente særlig sensitive opplysninger, har det vært svært

viktig å gjennomføre anonymiseringen på en ryddig måte (Tjora, 2017, s. 177). Eksplisitte helseopplysninger har blitt utelatt fra studien for å ivareta informantenes anonymitet. Ved gjennomføring av kontakt med informanter og i intervjusituasjonen har informantene fått et eget samtykkeskjema for deltakelsen ved et eksplisitt avsnitt om frivillig deltakelse. Dette ble også muntlig gjengitt ved gjennomføringen av intervjuet.

4.3   Prosess og analyse

4.3.1   Analyse

For at ny empiri skal spille hovedrollen i denne studien, har jeg valgt å benytte Stegvis Deduktiv Induktiv metode (SDI) i analysearbeidet. Analysearbeidet vil foregå under hele forskningsprosessen og i ulike stadier. Med denne metoden vil empirien være styrende for analysen samtidig som man stadig tester tilbake med blick på studiens rammer og det teoretiske grunnlaget. På denne måten kan man teste for eventuelle feil som er gjort og gjøre rede for i hvilken grad det vil påvirke resultatet. SDI fungerer som en sikkerhet for studiens validitet, både med tanke på valg av informanter, og videre i prosessen helt frem til konseptualisering og utvikling av ny teori (Tjora, 2017, s.16-23). Målet er å “dyrke frem en så sterk kvalitetssans i det metodologiske og analytiske arbeidet at man trygt kan stå inne for de konseptene man utvikler” (Tjora, 2017, s.23). Da SDI-metoden krever en god del arbeid med datamaterialet i ulike steg i en kodingsprosess, og siden en intervjubasert undersøkelse vil kunne generere mye data i form av transkribert tale til tekst, er det lønnsomt å benytte et dataprogram til bearbeiding av disse. Det vil gjøre materialet overkommelig og oversiktlig (Tjora, 2017, s.22). Jeg har valgt å benytte deler av Nvivo til noe av dette arbeidet, da det egner seg godt til både transkripsjonsarbeidet og til kodingen i SDI. Selv om arbeid med materialet har hatt hjelp av databruk, har allikevel en analog prosess vært et bedre valg i noen av elementene, deriblant gruppering av koder, og gjenkoding av datamaterialet tematisk.

Ved koding av datamaterialet har jeg forsøkt å hente ut alle de elementene som ligger i teksten, delvis in vivo og delvis tematisk, og senere samlet trådene og gruppert i overordnet tematikk. Jeg har forsøkt å samle det på en slik måte at det meste kommer med. Overordnet tematisk har det ikke vært de store overraskelsene, men heller på et underliggende nivå dukker det opp nyanser som har vist seg interessante å undersøke.

I analysen har jeg valgt å hente frem sitat. Der jeg bruker (...) som symbol har jeg utelatt deler av sitatet som enten tematisk ikke hører hjemme, eller som er overflødig eller forstyrrende. Det kan for eksempel være elementer som gjentakelser og utfyllende spørsmål, eller digresjoner som går utenfor den aktuelle samtalen. Bruken av tre prikker uten parentes «...» kan noen steder forekomme der notasjon av pauser er med på å frembringe tekstens meningsbilde. Det kommer frem ulike synspunkter og tematikk fra hver av informantene i denne studien. Derfor faller det naturlig å trekke frem poeng som noen ganger bare angår den ene. Dette fører til at ikke alle de 3 informantene blir referert på alle punkter, men de er tatt med i betraktningen for helheten.

Ved drøftingen har tematikken i empirien blitt trukket frem under ulike punkter ved forskningsspørsmålene. Jeg har også funnet ut underveis at en justering av forskningsspørsmålene har vært nødvendig, da den opprinnelige ordlyden ikke gjorde at tematikken i empirien kom godt nok frem. Jeg har også sett at valgt teori innledningsvis har hatt behov for utfylling da det ikke var støttende nok for drøftingen av empirien. Hensikten ved å bruke Stegvis Deduktiv Induktiv metode, ligger i det å kunne gå tilbake og sjekke at datamaterialet er ivaretatt i alle ledd. Dette gjenspeiler seg i at jeg har en tydelig tematisk sammenheng mellom teori, empiri og utforskning av problemstilling.

4.3.2 Utfordringer ved transkribering

Ved transkribering av lydopptak må man ta hensyn til en rekke utfordringer. Selv om det tekniske er av god kvalitet, vil det allikevel være situasjoner der støy eller utydelig tale forringer kvaliteten på opptaket. Høyt taletempo, ord som bare uttales delvis, og nonverbale intensjoner, kan gjøre tolkningsprosessen vanskelig. Der det har forekommet så utydelig tale at det ikke er mulig å tolke hva som blir sagt, eller digresjoner som omhandler tematikk langt utenfor oppgavens rammer, har disse blitt markert enten ved en kort benevnelse av hva som er fjernet i parentes, eller tre prikker i parentes. En annen utfordring er informantenes dialektiske tone, da det kan være ord og begreper som ikke nødvendigvis er like lett å oppfatte meningen bak uten en viss kunnskap om språk eller tolkning av helhet. For å gjøre arbeidet videre enklere, og som et ledd i anonymisering, ble samtlige transkripsjoner notert på bokmål, mens informantens personlige tone ble bevart etter beste evne. Fyllord er fjernet, pauser er ikke tatt med.

4.4 Validitet og reliabilitet

Spørsmål om oppgavens validitet og reliabilitet, er opprinnelig begreper fra kvantitativ forskning. Disse beskriver undersøkelsens gyldighet i sammenheng med problemstillingen, samt vurderer muligheten for etterprøvbarehet; at andre forskere kan gjennomføre den samme undersøkelsen med de samme dataene og få det samme resultatet.

I kvalitativ forskning er det ikke anledning til å gjenbruke datamaterialet eller metodikken på den samme måten. Den kvalitative undersøkelsen lar seg ikke reprodusere, ikke en gang av den samme forsker. Allikevel vil en gjennomgang av validitet og reliabilitet i kvalitative undersøkelser bidra til en kvalitetssikring av arbeidet. “All we require is the possibility of testing these accounts against the world, giving the phenomena that we are trying to understand the chance to prove us wrong” (Maxwell, 2013, s.123). Jeg har forsøkt å være transparent i fremstillingen av hva jeg har gjort. Det skal være en sammenheng mellom det forskningsdesignet jeg har valgt, de resultatene jeg har kommet frem til, og den teorien som ligger til grunn for dette. “Every research design need some theory of the phenomena you are studying, even if it is only a commonsense one, to guide the other design decisions you make” (Maxwell, 2013, s.53). Teoretiske valg jeg har tatt i denne studien er dels basert på oppgavens tematiske utgangspunkt, og dels på oppdagelser jeg har gjort underveis, i tråd med SDI. «To be genuinely qualitative research, a study must take account of the theories and perspectives of those studied, rather than relying entirely on established theoretical views or the researcher’s perspective” (Maxwell, 2013, s.53).

To farer med bruk av kjent teori er enten å bruke teorien for lite, eller å bruke den ukritisk eller for mye. For å løse et slikt problem er det hensiktsmessig å teste teorien mot dataene (Maxwell, 2013, s.53). Under drøftingsarbeidet gjorde jeg en slik test der jeg markerte teorien jeg brukte underveis. Dette gav et visuelt bilde som viste meg i hvilken grad teorien jeg hadde valgt stemte overens med den empirien jeg drøftet.

Materialet i denne undersøkelsen belyser de individuelle variasjonene som fenomenet omfatter. Man kan ikke generalisere, men det sier noe om at det nettopp er denne individualiteten som skaper forskjeller. Man får et innblikk i hvordan det kan være i denne situasjonen. Det er noen trekk som belyser fellesnevnerne, som i forlengelse av denne studien

kan bidra til et grunnleggende materiale for en kvantitativ studie. Innenfor SDI-modellen har konseptuell generalisering hatt en sentral plass. Selv om datamaterialet har vært basert på et lite utvalg, har det underveis vært rom for å skape konsepter med støtte i «tidligere forskning og teorier som støtter opp under en større gyldighet og generaliserbarhet» (Tjora, 2017, s.246). I mitt datamateriale, har disse konseptene blitt utviklet som temaer til analyse, og i forlengelsen til en drøftingsprosess der det etablerte teorigrunnlaget har vært en del av mitt forståelsesgrunnlag. Slik har jeg også sett at nye konsepter dannes utover det teoretiske, og utover det datamaterialet som ligger til grunn. Sitat hentet fra intervjuer og brukt i analysen, er valgt ut for å belyse de konseptene som har fremkommet i kodingsprosessen (Tjora, 2017, s. 248).

For å teste en intervjustudies validitet er det spesielt 7 områder man må se på. Hensikten er å undersøke og gjøre rede for eventuelle feilkilder (Kvale & Brinkmann, 2009, referert i Krumsvik, 2013, s.155). Jeg vil i det følgende diskutere noen av disse områdene. Det første punktet jeg vil diskutere, er sammenhengen mellom teorien og de forskningsspørsmålene jeg har stilt i denne studien. Forskningsspørsmålene mine knytter sammen begrepet transkjønnet med identitet og stemme, og arbeidet med sistnevnte. I mitt teoretiske grunnlag har jeg både belyst noe teori knyttet til kjønn og identitet, samt forsøkt å få frem et bilde av hva stemmearbeid handler om og grunnleggende kunnskaper om stemmen. Neste punkt handler om hvorvidt forskningsdesignet og metodevalget er i tråd med, og setter en i posisjon til å kunne svare på forskningsspørsmålet (Krumsvik, 2013, s.155). I og med at dette er en studie som søker etter tidligere ukjent kunnskap, føler jeg at denne problemstillingen er dekket ved tidligere belysning i valg av metode. Videre må man sjekke om intervjuet man skal gjennomføre har troverdighet. Spørsmålene i intervjuguiden har i denne sammenhengen blitt konstruert til å kunne bidra til refleksjoner på et bredt område. På grunn av den noe reduserte tilgangen til informanter, har det ikke vært anledning til å gjennomføre prøveintervju, men intervjuguiden ble i stedet vurdert fortløpende under datainnsamlingen, noe som viste seg hensiktsmessig med valg av en semistrukturert form. Intervjuguiden ble på forhånd sendt både til veileder, og til kyndig logoped ved stemmeteamet på Statped med erfaring fra feltet. Intervjuguiden ble ikke sendt ut på forhånd til informantene, den ble kun brukt som en samtaleguide i situasjonen. Dette har gitt samtalen rom for å være genuine i øyeblikket, og refleksjonene speiles av dette. Etter gjennomført intervju er det viktig å sørge for at den intensjonen informanten har hatt blir korrekt gjengitt i transkripsjonen og i presentasjon av dataene (Krumsvik, 2013, s.155). Foruten en eventuell dialektisk endring i det skriftlige, har

informantenes tone blitt gjengitt slik de fremkommer. Ved noen få anledninger har deler av det som har blitt sagt uteblitt. Dette kan skyldes i hovedsak utydelighet, men også at det i noen sammenhenger snakkes om tema som skriker langt utenfor undersøkelsens rammer. Disse rammene er der for å styrke undersøkelsens gyldighet, og jeg anser at en slik utelatelse bidrar til å holde på validiteten. Jeg tar selvkritikk i at jeg ikke har strammet inn i intervjuøyeblikket, men opplevde i situasjonen at ekstern samtale bidro til å styrke tryggheten i situasjonen.

I analysen vil man kunne se om de spørsmålene man har stilt i intervjuet har fanget opp den intensjonen som ligger til grunn i forskningsspørsmålene (Krumsvik, 2013, s.155). her ser jeg at ikke alle spørsmålene hadde den samme relevansen for alle informantene, men tematikken har allikevel etter mitt skjønn skapt et materiale som er i tråd med det jeg i denne studien har søkt etter å finne svar på.

Som forsker har jeg ansvar for å sikre mot trusler til validiteten. Maxwell (2005, referert i Krumsvik) kaller disse truslene for «bias» og «reactivity» (Krumsvik, 2013, s.156). Disse truslene går på meg som forsker direkte, både mine verdier og interesser, og mine holdninger og min identitet. Slik jeg innledningsvis har gjort rede for min bakgrunn, ligger mitt interesseområde spesielt knyttet opp mot stemme. Dette påvirker meg i den grad jeg vurderer arbeid med stemmen, noe jeg har valgt å ha se bort fra i denne studien. Jeg har ingen egeninteresse når det kommer til kjønnsdebatten, og forsøker etter evne å reflektere et språkbruk jeg anser som akseptabelt. Jeg har også et ansvar som forsker til at jeg ikke skal påvirke mine informanter. Ved ett tilfelle i denne studien har jeg stilt spørsmål til informantene som ikke eksplisitt sto i intervjuguiden, men som kom som en følge av de samtalene jeg hadde, og det handlet om begrepet «sosialt». Dette føler jeg allikevel har vært i tråd med metodens åpenhet, og holder dialogen åpen og bidrar til ytterligere refleksjoner uten videre påvirkning fra min side.

4.5 Ethiske betraktninger

Dalen (2011) trekker frem noen viktige punkter fra de forskningsetiske retningslinjene som er utviklet av NESH - den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. Blant dem finner vi noen punkter som er sterkt relevante for denne studien “krav

om informert og fritt samtykke, krav om å informere den som utforskes, krav om konfidensialitet ... [og] hensynet til utsatte grupper» (Dalen, 2011, s.100).

Det er spesielt to vurderinger som har vært viktige i denne sammenhengen, etiske vurderinger i møtet med informanten, og etiske vurderinger ved publisering. Det har vært viktig å ivareta informantens sikkerhet og autonomi, ved å sørge for anonymitet i form av endret navn og utelatelse av sensitiv informasjon, og at informanten selv har fått anledning til å vurdere egen deltakelse helt frem til prosjektets slutt. Særlig viktig med hensyn til denne studien, var informantens tilhørighet til en liten og sårbar gruppe. «Enkeltpersoner som inngår i svakstilte grupper, kan ønske å ikke bli forsket på fordi de frykter at det kan føre til at gruppen som helhet kan fremstå i et uheldig lys i offentligheten» (NESH, 2016, s.24). Det har derfor vært viktig å unngå å bruke et stigmatiserende språk, noe som har vist seg vanskelig da det er ulike meninger om hvilke begreper man kan og ikke kan bruke. «Forskningen skal verne om personlig integritet, sikre frihet og selvbestemmelse, respektere privatliv og familieliv og beskytte mot skade og urimelige belastninger» (NESH, 2016, s.12). Med dette i bakhånd fikk alle informantene nye navn, samt at detaljer som spesifikt kunne føre til gjenkjenning av den enkelte, ble, i den grad det var mulig, enten tatt ut, eller endret mot et mer generelt grunnlag, uten at dette skulle gå på bekostning av informantens egne utsagn og betraktninger. Ett tiltak som ble gjort i forbindelse med dette var å gjennomgående bruke tilnærmet bokmålsform i transkripsjonsarbeidet. Studien er utviklet spesielt med hensyn til å ivareta informantens anonymitet. I lys av studiens sensitivitet må man vurdere hvordan studien vil påvirke gruppen som blir studert. Studien kan påvirke hvordan samfunnet ser på denne gruppen, denne påvirkningen vil kunne bidra til en positiv endring. Jeg opplever at det er rom for akkurat denne studien i dagens samfunn, og den er heller ikke alene i sitt slag i dag.

I forbindelse med selve gjennomføringen av intervjuet er forskningsetikken først og fremst knyttet til kravet om at informantene ikke skal komme til skade. (Tjora, 2017, s. 175).

4.5.1 Offentliggjøring av forskningsmateriale

«Deling av data kan bidra til økt åpenhet og til kvalitetssikring i forskningen. Samtidig reiser dette forskningsetiske utfordringer knyttet til personvern og konfidensialitet. Derfor bør normen om åpenhet og deling ... balanseres mot andre forskningsetiske hensyn og krav» (NESH, 2016, s.29). Jeg har i denne studien valgt, av hensyn til informantene og samtalens natur, å holde tilbake det som ligger til råmateriale i studien, som transkriberte intervju og

lignende. Jeg anser det som er presentert i form av sitater og vurderinger for tilstrekkelig, og legger samtidig vekt på den manglende etterprøvbareheten i en kvalitativ forskningsdesign.

Det har også vært viktig å anerkjenne mine egne holdninger, og møte deltakerne med respekt slik at de har kunnet føle seg trygge.

5 Analyse

I denne delen av oppgaven vil jeg presentere den informasjonen som har kommet frem under intervjuene med informantene. Jeg starter med en kort presentasjon av informantene, deretter går jeg dypere inn på de temaene som stikker seg frem som viktige i denne undersøkelsen. Disse temaene er identitet, stemme, sosial, støtte og trygghet, ytre faktorer, og møte med hjelpeapparatet. Tematikken som kommer frem under analyse gjenspeiler i stor grad tematikken i teori, men bringer også frem sider som ikke tidligere har vært belyst. Jeg har valgt å fremstille resultatene som et sammendrag av informantenes svar, belyst med enkelte sitater.

5.1 Presentasjon av informantene

I denne studien har jeg møtt 3 jenter som har sine ulike utgangspunkt til å kunne bidra. Vi har Tove som opplever at hun er ferdig med hele prosessen, eller har lagt det bak seg. Helene som har holdt på noen år nå og fremdeles tenker at hun har noe å jobbe med. Og Grete, som er helt i startfasen på sin prosess. Videre vil jeg gi en kort presentasjon av hver av jentene.

5.1.1 Tove

Tove gjennomførte sin kjønnsbekreftende prosess på midten av 80-tallet. Da hun gjorde skiftet, var det ikke mye hjelp å få, og det fantes ikke logoped som kunne hjelpe med stemmen. Allikevel har Tove gjort en jobb med stemmen slik at den i dag fremstår som en helt vanlig damestemme. Tove har ett hovedbudskap når det kommer til et vellykket resultat i overgangen, og det er å være sosial. Det var den beskjeden hun fikk av legene, og det var en av de viktigste endringene hun gjorde i livet for å komme igjennom med behandlingen. Når det kommer til stemmen hadde hun hverken tilgang på logoped eller andre referansepersoner, men hennes måte å jobbe ble å øve mye, lese all tekst hun kunne komme over, og synge barnesangboka på nytt. I tillegg brukte hun en god gammeldags båndopptaker der hun tok opptak av stemmen for å høre på seg selv. Den direkte tilbakemeldingen, samt tilbakemeldinger fra andre når hun brukte stemmen i sosiale settinger, gjorde henne i stand til

å finne et stemmeleie som passet for henne. Tove sier at den gamle stemmen hennes i dag er helt borte. Tove har en jobb der stemmen blir brukt hele tiden, både møtevirksomhet, kursvirksomhet, og samtaler i telefonen preger jobbhverdagen hennes. Hun mener at man ikke kommer utenom å bruke stemmen, uansett hvilken type jobb man måtte ha.

5.1.2 Grete

Grete er en voksen dame som kun i den seneste tiden har oppdaget at hun egentlig er kvinne. Hun har tidligere identifisert seg som transvestitt, men oppdaget at det satt dypere. Hun har enda ikke jobbet med stemmen, men har noen tanker om hva som skal til, selv om hun ikke har erfaring med å jobbe med stemmen. Grete beskriver oppdagelsen av egen kjønnsidentitet som en åpenbaring. Plutselig fikk nye og uventede reaksjoner på eksterne inntrykk som kunst og litteratur, dette hadde tidligere ikke hatt like stor påvirkning. Grete er en aktiv dame med mange interesser og jern i ilden, og hun er aktiv i flere vennegjenger. Selv om hun ikke bruker stemmen mye i jobbsammenheng, deltar hun aktivt i organisasjoner og bruker stemmen i ulike situasjoner knyttet til fritiden.

5.1.3 Helene

Helene begynte å jobbe med kjønnsuttrykket for 4 år siden. Hun forteller at hun hadde en kjæreste på det tidspunktet, og støtte fra kjæresten og familien har vært positivt for hennes forandringer og prosess. Helene brukte lang tid på å bestemme seg for å gå igjennom en endring. Først ønsket hun å teste ut reaksjoner på andre rundt henne, men det viktigste for Helene var stemmen. Hun følte at dersom hun ikke kunne klare å jobbe med og endre stemmen, hadde hun ikke hatt mot til å bevege seg fra det mannlige til det kvinnelige. Dersom hun ikke kunne endre stemmen følte hun at det ville bli for vanskelig å skulle gjennomgå den kjønnsbekreftende prosessen. Helene var heldig og klarte å få en henvisning til logoped via fastlegen sin ganske tidlig i prosessen, fordi hun følte at stemmen var avgjørende for hele utviklingen.

Når vi nå skal gå nærmere inn på informantenes egne beretninger, har jeg samlet det i det som har vist seg som 6 tydelige temaer. Det starter med identitet, og fortsetter med stemme som begge er tematikk knyttet til teorien, før det går videre til temaene sosial, støtte og trygghet, ytre faktorer, samt erfaringer med hjelpeapparatet.

5.2 Identitet

På spørsmål om hvordan man identifiserer seg, dukker det opp tre ulike svar. Det viser seg både variasjoner innenfor tiden man gjennomfører et kjønnskifte. Man kan også se at selve prosessen med å innse at man er kvinne er noe ulik fra person til person. Jeg opplever at det er 3 klare tendenser blant jentene når det kommer til oppfattelse av egen identitet. Der Tove sier at hun alltid har identifisert seg som jente, oppfatter jeg det som at Grete har identifisert seg som gutt men med sterk draging mot det feminine, mens Helene ble liggende i grenseland mellom kjønnene og identifiserer seg med både den delen av henne som var gutt og den delen som var jente. Identiteten handler ikke bare om hvorvidt man er gutt eller jente, men også hvem man ønsker å uttrykke at man er som person. Dette bildet fikk jeg tydelig fra Helene var at kjønnsidentiteten og kjønnsuttrykket som en del av det hele, var så viktig at det måtte falle på plass først. Før hun i det hele tatt kunne begynne å bevege seg utover mot å finne sin egen vei, sitt eget identitetsuttrykk.

Tove

Tove forteller at hun alltid har vært jente, hun sier også at hun passerte som jente selv før hun fikk hormoner. For Tove er det viktig å påpeke at identiteten ikke er noe som plutselig endrer seg, hun har helt siden en alder av 3 år identifisert seg som jente, og bruker begrepet kvinne i alle sammenhenger, både ved bruk av personlig pronomen, navn, og andre identitetsfaktorer knyttet til kjønnnet kvinne.

Når Tove snakker om hvor viktig det er å være sosial, dukker det opp et dilemma knyttet til identitet og viktigheten av hvordan man skal tolke omgivelsenes oppfattelse av din identitet. Denne dualiteten finner vi igjen i utsagnet som viser at noen både ønsker å bli oppfattet som jente, men også ønsker å få oppmerksomhet.

«Du er en helt vanlig jente. Dem vil ha mer oppmerksomhet, men du får ikke mer oppmerksomhet, du blir oppfattet som en helt vanlig jente, så ta den liksom».

Grete

For Grete tok prosessen noe lenger tid. Hun snakker om hvordan hun kan se tilbake til opplevelser i barndommen om misunnelse på søsken. Hun sier at hun alltid har hatt langt hår, og at hun først identifiserte seg som transvestitt, men merket etter hvert at det stakk dypere, at hun ikke hadde den samme opplevelsen av identiteten slik hun oppfattet at de andre rundt seg hadde. Om en spesiell opplevelse forteller Grete at hun følte at noe hadde endret seg, knyttet til det å høre på musikk, plutselig kunne hun reagere på en annen måte enn før.

«Jeg har hørt «The Cold Song», Henry Purcell. En bit fra operaen [King Arthur] som heter the cold song. Jeg hørte den på radioen og ble helt slått ut. Det var som å få en hel lastebil i hodet, jeg ble helt slått ut. (...) «Let me freeze again to death». Jeg vet ikke hva det var, men jeg var helt slått ut av det (...). Det var så voldsomt ikke sant, det var ikke så voldsomt før. (...) Da kom mer kontakt med følelsene og sjela og under sjela, som er deg, da, din personlighet».

Helene

Helene har nok hatt en sterk følelse av at hun var annerledes, men har ikke hatt noen klar forståelse av hva det har vært. For Helene er identiteten en viktig del, og hun viser et tydelig fokus på det å passe inn, både i oppveksten da hun var opptatt av å passe inn i kjønnsrollen gutt, og måtte velge sine sosiale grupper å identifisere seg med. Hun sier at hun ofte følte at hun ikke passet inn. Når Helene skal snakke om seg selv og barndommen så er hun ikke sikker på om hun skal snakke om seg selv som jente eller gutt, og hun tenker at man er begge deler opp til et visst punkt. Man har erfaringer som gutt/mann samtidig som man har vært jente/kvinne på innsiden, og man kan ikke bare legge fra seg den siden av seg selv. Uansett hva man gjør med det ytre, så vil man fortsatt være den samme personen. Nå som Helene føler at hun passer inn som kvinne, ønsker hun å utfordre og utforske andre identitetsuttrykk. Helene påpeker et poeng jeg ser som ganske viktig knyttet til identitet og det å oppleve kjønnsinkongruens. Nemlig det at man ikke nødvendigvis befinner i den samme identitetsgruppen selv om man har de samme omstendighetene, å oppleve kjønnsidentitetsproblematikk. Man kan ha ulike interesser, meninger, holdninger. Man er individer.

«det er viktig for meg at jeg skal også fortsette å være den personen jeg er, interessene mine kommer fortsatt til å være de samme, og jeg kommer fortsatt til å ha de samme holdningene i

utgangspunktet, Jeg skal ikke bli en ny person, jeg skal endre den jeg er til den jeg ønsker å være»

Ulikhetene i svarene mellom jentene viser at det er en stor forskjell, og at ingen er like, identiteten er unik for hver enkelt person.

På ett punkt har Tove og Helene helt ulike synspunkter på definisjonen eller distinksjonen mellom identitet og livserfaring. Der Tove mener at man er jente uansett hva man har gjort, tenker Helene at man tar med seg erfaringer fra både det å være gutt og det å være jente, og at dette kan påvirke en.

«Uansett hva du har gjort i livet ditt så vil du alltid ha vært jente i hodet ditt». (Tove)

5.2.1 Begreper

Bortsett fra Grete, som tidligere har identifisert seg som transvestitt, så svarer jentene at de ikke er komfortable med trans-begrepene. De opplever det som en fremmedgjøring av de personene det gjelder og et negativt ladet begrep. Både Helene og Tove er trygge på å bruke «født i feil kropp» som begrep.

Tove

Tove nevner at det å sammenligne det med en fødselsskade er noe hun opplever folk forstår når hun prøver å forklare situasjonen. Hun mener det er viktig å forklare fremfor å fremmedgjøre med begreper som føles feil.

“Jeg har aldri brukt “transkvinne” “transkjønnet” og så videre., det har aldri passet meg. Og hvis noen spør om begrepene så bruker jeg dette med «født i feil kropp» og at liksom identitetsmessig så er vi kvinner (...) transbegrepet er bare fremmedgjøring»

Helene

Helene peker på at begrepet «transgendered» på engelsk har en annen betydning enn det transseksuell/transkjønnet har på norsk. Man er jenter, uansett om man har en kropp som er kongruent eller ikke. Selv er hun litt fleksibel i bruk av begreper og nevner at hun bruker litt både og, men generelt har hun også kommet frem til å bruke begrepet «født i feil kropp».

«Jeg synes at selve transuttrykket kan være litt, hva skal jeg si, aggressivt sånn på norsk, mens på engelsk har det en litt bredere betydning liksom med at det er overganger. Men på norsk er det litt sånn «transe» så er det negative ting (...) Jeg bruker heller det at jeg er født i feil kropp».

5.3 Stemme

Stemmen har vært kjernen av denne undersøkelsen. Her vil vi se på hvilken erfaring deltakerne har med stemmen, og hva de mener er viktig. Og ikke minst om det er noe med stemmen som de opplever som vanskelig. Informantene har et ulikt utgangspunkt når det kommer til stemmen og stemmebruk. Det som skiller dem fra hverandre, er på hvilket sted eller til hvilken tid i prosessen de er når intervjuet ble gjennomført. Det er også varians på hvilke muligheter og hvilke metoder som har vært brukt i forbindelse med stemmearbeidet.

Helene

For Helene var stemmen avgjørende for hele prosessen. Hun ville rett og slett ikke gå igjennom prosessen dersom hun følte at hun ikke kunne legge om stemmen. Uten stemmen på plass tenkte hun at det ville det være konstant vanskelig.

«Jeg gikk lang tid og tenkte på at hvis ikke stemmen kom på plass, så ville jeg ikke gjøre dette. Det har vært en veldig viktig del for meg av å kunne identifisere meg som kvinne».

Tove

Tove er ikke sikker på hva hun har gjort med stemmen konkret, men forklarer at hun brukte mye tid på å øve, på å snakke, på å hele tiden søke tilbakemeldinger på stemmen. Tove har ikke fått den eksterne hjelpen fra fagpersoner, men har jobbet mye på egenhånd for å finne et leie som passer for henne.

«Jeg bruker stemmen hver eneste dag. Jeg snakker i telefon, i møter, holder kurs, jeg har liksom ingen stille periode, det er alltid noe som foregår (...) Det var rett og slett bevisstgjøring på stemmen. Jeg hadde ingen som gav meg råd eller noe som helst sånt, jeg bare prøvde å finne et naturlig stemmeleie for meg selv, sånn som føles naturlig»

«80-tallet var et festlig tiår. De fleste så ikke ut uansett, ikke sant. Hvis du så noen folk bakfra så kunne det ha vært både mann og dame, ikke sant, med den hårsveisen. Så hvis du bestilte mat på en restaurant, og ikke snudde deg ordentlig, så var det kun stemmen som gikk herfra til kelneren (...) så ser du fort på reaksjonen på den andre siden av deg, om de reagerer på stemmen din eller ikke».

Grete

Grete har ikke jobbet med stemmen enda. Det går klart frem at hun ikke har kunnskaper om hvordan man skal jobbe med stemmen, men hun er positiv og snakker om at det må handle om å øve, og hun er villig til å ta den jobben det medfører. I tillegg til egentrening, ser hun for seg at samtale med venner som har vært igjennom det samme kan hjelpe henne på veien mot et stemmemål. Grete tenker at stemmen gjerne kan bli mykere, og ser for seg en klang som hun sammenligner med en altstemme. Det viktigste for Grete er å komme i gang med stemmen uavhengig av de andre prosessene.

«Jeg skal ikke ha en stemme som er grov. Jeg skal ha en stemme som er litt mer smooth. En alt. Noe sånt noe er det jeg må sikte mot (...) Jeg må jo starte. Ett sted må man jo begynne, så, dess før jeg får begynt med det jo bedre. Altså man må jo komme i gang. Det er ingen vits i å vente på det».

5.3.1 Ny stemme

I etterkant av en endringsprosess, som både Tove og Helene har vært gjennom, kan man se at en ny stemme, med fokus på å jobbe med stemmen og å bruke stemmen aktivt, gradvis vil sette seg på plass og bli en aktiv del av identiteten. Samtidig skal man være realistisk og

forholde seg til de forutsetningene som ligger til grunn hos den enkelte. Fysiske og psykiske forutsetninger like mye som miljø og omgivelser.

Helene

Helene er realistisk og har sett at det å jobbe med stemmen ville være et stort arbeid. Helene forklarer at det å legge om til en ny stemme ikke var enkelt i starten, mye knyttet til egne forventninger. Hun sammenligner også egne forutsetninger med profesjonelle sangere og liknende. Helene snakker om sperrer hun hadde på å legge om stemmen. Jeg spør Helene hvilke sperrer hun snakker om og hun svarer at hun følte seg ukomfortabel med øvingen. Hun syntes det høstes falskt ut, og hun følte at hun ikke fikk ting til. Helhetlig om prosessen forteller Helene at det både har vært perioder hvor det gikk fremover, og perioder hvor det stod mye stille. Når vi snakker om positive opplevelser av stemmen slik den fremkommer i dag, nevner Helene at hun ikke nødvendigvis føler at alt er der hele tiden. Holdningen hennes til stemmearbeidet viser at hun fremdeles opplever det som en pågående prosess som foregår ikke bare med stemmen, men også med egne sperrer.

«I starten var det jo vanskelig synes jeg, bare fordi jeg følte at dette var en så stor ting å ta tak i, at det virket helt umulig nesten da. (...). Det vanskeligste var kanskje å komme over de sperrene jeg selv hadde i hodet på det».

5.3.2 Stemmeproblemer

Det kan virke som at flyktige problemer med stemmen som heshet og forkjølelse ikke har særlig innvirkning på deltakernes stemmeidentitet, men flyktige vansker kan påvirke stemmebruken og visa versa.

Tove

Tove nevner at hun kan oppleve at stemmen blir noe mørkere på dager med forkjølelse, hvor hun noen ganger ser at det kommer reaksjoner fra andre. Dersom hun ikke bruker stemmen på noen dager opplever hun stemmen som hes til å begynne med, og hun beskriver det som en endring i muskulaturen. Selv om Tove av og til kan oppleve stemmen som mindre optimal, er ikke dette noe hun lar seg påvirke av, hun bryr seg heller ikke om hva andre måtte synes om saken.

«Det eneste som kan være noe, hvis jeg blir forkjølet, (...) da kan det hende at resonansen eller hva det er som skjer inni her, at det blir litt dypere, at jeg ser av og til at noen stusser i kassa når jeg sier tusen takk».

«Kanskje det går to dager hvor jeg ikke snakker med noen. Da kan jeg av og til merke at jeg, det er litt sånn, noe skjedde med muskelen, altså stemmemuskelen (...). Jeg har litt sånn, vil ikke si vondt i halsen, jeg merker at det er lenge siden jeg har snakket, jeg føler meg liksom hes når jeg begynner å snakke, det lille minuttet i starten der (...). Det er litt sånn at jeg kanskje blir, hva skal jeg si, støl i stemmen».

Grete

Grete må bruke mer fokus på taleflyten når hun skal snakke med andre, noe som fort kan ta fokuset vekk fra stemmen. Hun er bevisst på hva stemmen har å si for opplevelsen av hvem hun er.

«Det er litt vanskelig å passere [som kvinne] enda i og med at jeg er som jeg er, men jeg prøver jo. (...) stemmen er en del av det».

Helene

Helene kan noen ganger føle at stemmen ikke holder like godt dersom hun havner i situasjoner der hun opplever at andre prøver å definere, eller tvile på, hennes identitet som jente. Det kan føre til at hun får en dårlig dag. Hun kan også oppleve ubevisste lyder, men tenker ikke mye på det.

«Det blir litt sånn ekstra strevsomt da (...) bare føler at stemmen er sånn skutt, og jeg er hes (...) så prøver jeg liksom å ikke snakke like mye».

5.3.3 Gammel stemme

Erfaringer med den gamle stemmen er ulik blant alle deltakerne. Det kommer frem at den gamle stemmen kan by på problemer i ulik form og ulik grad hos den enkelte. Både fysisk og psykisk. Også her er det helt spredt mellom jentene, mens Grete fremdeles har gammel stemme, opplever Tove at den har forsvunnet helt, Helene kvier seg for å bruke den gamle stemmen.

Grete

Grete har enda ikke jobbet med stemmen, og jeg opplever at den fremgår i dag som en lys herrestemme, dermed har vi ikke snakket om stemmen på den samme måten. Det hun kan fortelle er at hun i miljøet med transvestitter ikke opplevde noen form for endret stemmebruk. Selv om man kledde seg ut som kvinner, så var det fremdeles menn som snakket som menn om helt vanlige ting.

«Husker de var ganske normale i stemmenivået, altså, det var ikke sånn spesielt, det var ikke mange som hadde lagt om stemmen egentlig (...) under neglelakken var det menn ikke sant».

Tove

Tove forteller at hun hadde en mørk stemme før hun endret den, men hun er ikke redd for at den gamle stemmen skal komme tilbake. Det fikk hun erfaring med på 90-tallet, da hun valgte å delta på et forskningsprosjekt hvor en logoped ledet henne igjennom en rekke øvelser for å prøve å finne tilbake til den gamle stemmen, men det var på det tidspunktet ikke mulig å komme tilbake til det samme mørke grove leiet.

«Jeg åpna munnen så ville du sagt at jeg sang bass, hadde en kjempedyp stemme før, sånn kanskje buldrestemme»

Helene

Helene har andre erfaringer knyttet til den gamle stemmen. Hun sier det at hun ikke har noen problemer rent fysisk å legge om tilbake til å snakke som en mann, men psykisk er det verre. Hun beskriver det som et ubehag som kommer skyllende over henne, og hun er avhengig av trygge rammer for å kunne utforske eller ta frem den siden ved seg.

«I starten, også når jeg begynte å jobbe med stemmen, det var ikke slik at jeg måtte opprettholde til daglig hvis det var en situasjon hvor jeg syntes det ville være vanskelig, så kunne jeg fortsette å bruke min gamle stemme på det. Men pr. i dag så synes jeg det er sånn vanskelig å oppnå bare det»

«Ikke så mye fysisk, det er mer det psykiske, at det føles veldig som et ubehag som bare kommer skyllende inn over deg»

5.3.4 Bruk av verktøy og øvelser

Her har jentene helt forskjellige utgangspunkt. Tove måtte finne på metodene sine selv, mens Helene kan vise til et stort utvalg av ressurser. Det Helene derimot peker på er at man ikke nødvendigvis kan sette et likhetstegn mellom kvantitet og kvalitet. Jeg oppfatter et generelt savn på konkrete metoder, spesielt knyttet opp mot evidens. Hva er tilgjengelig, og hva funker. Svarene preges av at man er i stor grad avhengig av å lete på egenhånd og prøve ut, og det kan være krevende å vite hva som skal være gode alternativer dersom man ikke har tilgang på en logoped.

Tove

Siden Tove ikke hadde tilgang på logoped eller andre ressurser, måtte hun gjøre det hun kunne på egenhånd. Hun var selv ressurssterk og plukket opp ulike måter å jobbe på fra andre arenaer. Inspirasjonen fikk hun fra andre plattformer som for eksempel et språkkurs hun tok på den tiden. Det viktigste for henne ble den mengdetreningen hun selv la i det. Tove sitt beste verktøy da hun trente på stemmen var å bruke en båndopptaker. Da kunne hun spille inn og lytte, og på den måten få en direkte tilbakemelding på stemmen.

«Jeg hadde en båndopptaker, en god gammeldags kassettspiller, kjempefin, mikrofon, og rett og slett leste meg igjennom alt jeg kom over av tekster. (...) Og så sang jeg for full hals alle sangene jeg hadde i sangbok. Barnesangboka tok jeg på nytt igjen, litt falskt». «Det var jo ingen referansepersoner, det var ingen masteroppgaver, det fantes ingen bacheloroppgaver, det fantes ingen foreninger, og ingen leger å spørre».

Helene

Helene nevner at det i dag finnes mange forskjellige videoer på strømmetjenester på nettet, men hun stiller seg litt skeptisk til om de har noen positiv effekt. Selv bruker hun kun et program på telefonen for å teste tonehøyden når hun snakker.

«Jeg vet at mange er sånn at de bare går på Youtube eller noe sånt, så ser de noen videoer. Men de, videoene, er jo upersonlige på den måten at du ser kanskje en annen person enn hva de gjør, men det er kanskje ikke det samme for deg. Jeg har bare lastet ned en sånn app på telefonen, for å se hvor jeg ligger».

Grete

Grete har ikke startet å jobbe med stemmen enda, selv om hun ikke har erfaring med dette klarer hun allikevel å se for seg hvordan hun kan jobbe med det. Grete har flere venninner med ulike erfaringer som hun snakker med om dette, og det er både positive og negative erfaringer.

«Jeg vet ikke hvordan jeg skal gripe det an (...) jeg vet ikke hvordan de gjør det, jeg vet ikke hvordan de angriper, det bare vet jeg ikke. Stemmeliggende, altså det. Snakke med folk, kanskje rett og slett øve på teaterroller, lese en tekst, se om man får en bedre stemme på det. (...) Kjenner en ung dame som har gjort det da, som har vært på Bredtvet med stemmen sin, og hun snakker ganske bra. Så har jeg en venninne som ikke, som gjorde det selv. Hun sa hun skrek inn i en pute til stemmen sprakk, og hun har bra stemme nå».

5.4 Sosial

Det å være sosial dukker opp som et vesentlig tema i prosessen med å finne seg selv, spesielt viktig er dette i sammenheng med stemmen, da denne spiller en stor rolle i kommunikasjonen. Hvordan man oppfattes i ulike sosiale settinger går like mye på stemmen som på atferd og utseende, og disse må øves på, fås tilbakemeldinger på, og justeres over tid. Siden temaet om å være sosial ble et så tydelig budskap i samtalen med Tove at jeg valgte å ta opp tråden videre med både Helene og Grete for å få deres synspunkter på saken, noe som i Gretes tilfelle fikk tankene til å bevege seg i retning av hvordan hun skulle løse dette. Det går frem hos både Tove og Grete at den sosiale biten ble et puslespill som måtte løses til å passe inn i hverdagen, enten om man har en jobb hvor man prater mye, eller har en jobb der man nesten ikke bruker stemmen.

Tove

Under samtalen med Tove kommer hennes viktigste budskap frem om det å være sosial var viktig for å prøve ut hvem man er og utøve det å være kvinne. Hun hadde også et inntrykk fra de som hadde ansvaret for behandlingen på den tiden at det viktigste var å være sosial og å

gjøre de grepene i livet som skulle til for å få behandling. Tove forteller at hun alltid har vært en sosial person. I forbindelse med prosessen fortalte hun at det var noen mennesker som ikke ønsket å være sammen henne på grunn av hennes historie, og det gjorde at hun selv ikke orket å være sammen med de menneskene. Hun valgte å være sammen med mennesker som kunne gi henne tilbakemeldinger og akseptere henne som den personen hun var. Det å være sosial var viktig for henne, og de sosiale aktivitetene gjorde også at Tove fikk mange tilbakemeldinger på stemmen. Hun forteller at det både var et stort press fra de legene hun hadde den gangen, samt at det har vært en viktig del av yrkeslivet.

Budskapet til Tove er klart. Hun peker på viktigheten av det å være sosial fordi det blir en plattform for å kunne teste ut sin egen identitet og de identitetsmarkørene som det påvirker, av stemmen, utseendet og atferden.

«En av de viktigste lærdommene jeg fikk de to årene (...) veldig mye av det jeg gjorde handlet om at jeg var sosial. Jeg var ute og gjorde noe, jeg hadde arbeidskolleger, jeg ble med på firmafesten, jeg ble med på pizza og øl etter jobb. Jeg var med på, og er det fortsatt hvis jeg kan, på sosiale ting. (...) Når jeg blir spurt om råd (...) så er veldig ofte mine svar ett eller annet i retning av det sosiale. Helt uavhengig av stadier i livet, og helt uavhengig av hva de skal spørre om, så rammer jeg noe som har med sosial setting. For du får testa mange ting, ikke sant. Klær, utseende, atferd, stemme, fritidsinteresser. Alt dette får du testet ut.»

Grete

Grete, som ikke kan fortelle mye om hva hun har gjort, snakker om hvordan det vil påvirke hennes hverdag fremover. Hun ser at det vil bli vanskelig å være mer sosial, på grunn av jobben og hverdagen, men sier at hun allikevel skal jobbe med å være ekstra sosial i de anledningene hun har muligheten til det. Det kan virke som tanken på hva som er sosialt og hvordan man kan kombinere det med de forutsetningene man har sliter litt på Grete

«Sosial ja, det er ikke jeg noe god på altså, jeg liker å holde meg i små grupper (...) du liker på en måte ikke å holde taler, du liker små grupper, venner. Det å prøve å være mer sosial, det er litt vanskelig, når jeg jobber kvelden mandag til fredag, så blir det jo bare helgen, men venner, at jeg gjør noe. Prate med folk (...) vet du hva, da må jeg stå opp og kle på meg for å gå i butikken. Kan ikke kippe på meg sko og jobbebukse for å gå på butikken, nei. Må i hvert fall vurdere når jeg går ut. Kan ikke gå ut med skjeggstubber, nei.»

5.5 Støtte og Trygghet

Det å ha mennesker rundt seg som er positive til de endringene som gjøres, kan bidra til en positiv opplevelse og styrket relasjon. Det kan også være problematisk dersom man opplever at de nærmeste ikke er like støttende. I noen tilfeller har man mulighet til å velge hvem man omgås med, men det er ikke alle man kan velge bort.

Helene

Helene har vært heldig som har hatt mennesker rundt seg som har støttet henne hele veien, men som hun selv sier så er det enkelte personer som kan gjøre det vanskelig. I hennes tilfelle gjaldt det hennes egen far som ikke helt klarte å omstille seg. Hun sier at hun til en viss grad blir påvirket av det. Jeg spør om det kan påvirke stemmen at faren ikke er helt med på endringene. Helene svarer at det påvirker til en viss grad.

«Stort sett så har jo folk akseptert det veldig godt. Unntaket er min far som ikke har ordentlig klart å godta det (...). Først nå begynner det å komme til det at han bruker riktig navn og riktig pronomen noen ganger. Det sitter veldig langt inne for ham. Jeg er kanskje ekstra påpasselig når jeg er rundt han da. Jeg vet ikke om jeg skal si at jeg skal bevise, enten ovenfor meg selv eller for han (...). Det er kanskje litt stressende situasjon hvor jeg merker at jeg må fokusere litt ekstra på det».

5.6 Ytre faktorer

Ut av samtalene med jentene dukker det opp tematikk som belyser viktigheten av å se på flere faktorer når man jobber med stemmen til en klient. Ytre faktorer som enten direkte eller indirekte påvirker den enkeltes utgangspunkt og utviklingsmuligheter. Samtalene bringer på banen at det er andre vansker som kan påvirke prosessen, enten det er psykiske lidelser,

sykdom, lærevansker, eller rett og slett det at man er forskjellige uavhengig av at man er «født i feil kropp» og ønsker å gjennomgå en endring.

Tove

Tove påpeker at hun har pratet med mange om det å være født i feil kropp, og hun er ikke fremmed for å uttale seg dersom muligheten skulle by seg. En ting Tove snakker spesielt om, er de unge i dag og hvordan deres vansker kan bli et større hinder for utviklingen. Hun opplever at psykiske vansker er utbredt blant mange jenter.

«Jeg snakker med unge mennesker i dag, folk som er i prosessen i dag, i tyve- og tredveårene, som låser seg inne, som dessverre blir angst og andre fæle ting ikke sant, så er det veldig mye de mister i det daglige».

5.7 Erfaringer med hjelpeapparatet

Det er stor likhet mellom deltakernes møte med hjelpeapparatet. Dessverre viser deres erfaringer at dette møtet ikke alltid gir den mest positive opplevelsen. Både Tove og Grete har erfaringer med at logopedtilbudet i Norge ikke var tilgjengelige med kunnskap og tilbud før utpå 90-tallet. Da de ulike erfaringene informantene har knyttet til hjelpeapparatet er på forskjellige tidspunkt, kan man ikke se disse i sammenheng. Tendensen kan peke mot viktigheten av å bli tatt godt imot, det har vært viktig for disse jentene å ha den tryggheten.

Grete

Grete forteller at hun akkurat nå er midt oppe i den prosessen hvor hun må forholde seg til hjelpeapparatet i forbindelse med overgangen. Om den første samtalen forteller hun at hun opplevde det mer som et forhør.

«Jeg har vært foreløpig på én samtale på riksen, det har vært interessant kan du si. Jeg fikk mer følelsen av at det var et forhør enn en samtale».

Helene

Helene, som nettopp har vært igjennom hele prosessen forteller at hun møtte både motgang og medgang i møtet med hjelpeapparatet. Hun opplevde at Rikshospitalet stilte store krav til henne på et område der hun følte at hun trengte ekstra hjelp og støtte. I forbindelse med stemmen nevner hun at hun var heldig og fikk en henvisning til Bredtvet via fastlegen. Det var en stor hjelp for henne for å komme videre i systemet på Rikshospitalet. Selv om det tok noe lengre tid å få den hjelpen hun hadde behov for. Alt tatt i betraktning er Helene godt fornøyd med den hjelpen hun har fått, men noen ganger kan det føles frustrerende å ikke få konkrete svar på spesifikke spørsmål eller vansker som dukket opp. Hun ønsker samtidig at enda flere skal ha de samme mulighetene som hun fikk, med tilgang på ressurser på et tidlig tidspunkt.

«Jeg hadde gått et halvt år eller noe hos en privat psykolog som jobbet spesielt med folk i min gruppe, og som henviste til Rikshospitalet. Så var jeg innom der, hvor jeg først fikk avvisning de to første gangene, men så gikk jeg gjennom fastlegen min og spurte om henvisning til Bredtvet, og da tok det sånn et halvt år å komme igjennom der»

«Jeg synes det hjalp veldig jeg, siden, erfaringen med å komme til Rikshospitalet var veldig negativ i starten med tanke på at de ville at du skal ha kommet veldig langt, men for å komme veldig langt så må du ha jobbet med ting som du ikke får tilbud om noe hjelp før du liksom har vært innom der».

«Ja, det er veldig det. Det er mange som egentlig ønsker at det skal være lettere å få tilgang til de ressursene. Jeg synes jeg har vært heldig på akkurat det».

Tove

For Tove var møtet med hjelpeapparatet annerledes, noe som har sammenheng med tiden da hun gjorde skiftet. Hun var i større grad avhengig av å finne ut av ting på egenhånd, men legger ikke skjul på at hun gjerne skulle hatt tilgang på et godt tilbud også den gangen. Det gjaldt ikke bare stemmen men også alle andre faktorer som påvirket i forbindelse med skiftet.

«Når jeg starta prosessen i 1985 så fantes det følgende hjelpemidler: en psykiater, en kirurg, og en indremedisiner. Det var hjelpeapparatet i Norge i 1985, og du fikk ikke engang time hos disse menneskene. Det fantes ikke ordninger for navn, juridisk kjønn, alt dette her fantes ikke.

Det fantes ikke Harry Benjamin Ressurscenter (...) det fantes ikke trygdeordninger for de som hadde behov for å fjerne skjegget, det fantes ikke laserbehandling (...) Hadde det vært et tilbud, så hadde jeg helt sikkert benyttet meg av det, (...) fordi jeg som sagt hadde et behov for å gjøre noe med stemmen»

6 Drøfting

Jeg har i denne delen valgt å drøfte tematikken fra intervjuene i lys av min egen forståelse, samt i lys av den teorien som jeg har lagt til grunn, dette vil sammen lede frem til svar på de spørsmål som jeg har stilt innledningsvis. Jeg har valgt å legge det opp ved at jeg svarer på hvert av forskningsspørsmålene først, før jeg knytter det sammen og prøver å komme frem til et svar på problemstillingen.

6.1 Forskningsspørsmål

6.1.1 Hvordan forholder transkjønnede kvinner seg til stemmen sin?

Tematikken som er benyttet til å svare på dette spørsmålet er basert på stemmen. Det handler om trygghet på egen stemme, differensiering mellom ny og gammel stemme, samt holdninger til stemme.

I løpet av datainnsamlingsfasen fikk jeg kontakt med 3 kvinner som alle har ulike opplevelser, og som er på ulike steder i livet, og på ulike nivåer i tilknytning til den prosessen med kjønnskifte de er i eller har vært igjennom. Man har ulike behov for bruk av stemmen, og ulike forventninger til hvordan stemmen skal være. En stemme som er jobbet med for å oppfattes som en kvinnestemme, eller en stemme som er slik den alltid har vært. Uansett om man beholder den gamle stemmen eller ikke, så kan kjennskap til- og trygghet på stemmen være vesentlig for arbeidet. Et eksempel på kjennskap til stemmen er å være bevisst de anatomiske begrensningene som ligger til grunn, og da spesielt forskjellene i stemmens pitch (Gelfer & Tice, 2012, s.335). Dette kan ha rot i en trygghet på egen identitet og plass i verden. Slik vi har blitt kjent med tidligere, har Grete fremdeles den gamle stemmen da hun ikke har gjennomført endring på stemmen enda. Hun har en gylden anledning til å ta aktivt del i

stemmebehandlingen sin, og bli godt kjent med hvordan stemmen påvirker identiteten. Dette kan hun med fordel ha fokus på, og som en del av det kan man vurdere om følelsen av femininitet er med på å bidra til oppfattelsen av en feminin stemme (Davies m.fl., 2015, s.122). Jeg oppfatter Grete som et menneske som er trygg på seg selv, og villig til å legge inn det arbeidet som kreves. Arbeid som må innebære mye mer enn bare endring av pitch (Colton m.fl., 2011, s.323). Jeg får et inntrykk av, i møte med jentene, at en slik trygghet kan komme med alderen. Denne tryggheten kan også skape en ramme rundt selve stemmearbeidet. Om man er villig til å legge inn det arbeidet som kreves, og man har erfaring nok til å vite at det ikke kommer til å være gjort i en håndvending, kan det kanskje bidra til reduksjon av usikkerhet. Som vi kjenner fra Brown og Capozza (2006), kan det være egne vurderinger som avgjør i hvilken grad man føler at man passer inn (Brown & Capozza, 2006, s.33).

Slik jeg oppfatter Toves holdning til stemmen, viser det et tegn på et sunt forhold til hvilken betydning stemmen har i summen av det hele. Man skal kanskje bruke stemmen mye, og man burde være åpen for de tilbakemeldingene som kommer. Slik legger Brown & Capozza (2006) vekt på at man som et usikkert medlem av en gruppe, som i denne sammenhengen handler om å bli oppfattet som kvinne, har et fokus som ligger langt fremme i bevisstheten, det å bli oppfattet og vurdert av andre (Brown & Capozza, 2006, s.97). Det er ikke dermed sagt at man skal ilegge stemmen så mye verdi at den til syvende og sist kan utvikle seg til å bli en egen destruktiv faktor. I tråd med det Brown og Capozza (2006) skriver om at man med tiden lettere vil kunne ha et mer avslappet forhold til egen identitet (Brown & Capozza, 2006, s.95), bryr ikke Tove seg om stemmen av og til høres litt mørkere ut, eller om det av og til ikke funker helt. Dette tyder på en sunn holdning til stemmens utvikling, med tanke på at det er å forvente at pitch kan synke noe etter endt behandling (Gelfer & Tice, 2012, s.335). Hun bryr seg ikke om noen hever et øyebryn eller kommer med kommentarer. Når man er trygg på sin egen stemme så kan man tillate at den noen ganger lever sitt eget liv. For Tove sin del er det større nytteverdi i å forklare hva det vil si å være født i feil kropp på en høflig måte, fremfor å skamme seg for hvem man er og hvilke forutsetninger man må leve med. Dette er en holdning som ligger tett opp mot Burke & Stets (2009) «Being part of a culture, one comes to learn the concepts, the categories and classifications, and the meanings and expressions that are used by others in the culture to understand the world» (Burke & Stets, 2009, s.21). Man må gi omgivelsene de verktøyene som er nødvendige for å forstå sammenhengen, slik at vi kan bli mer bevisste på hvordan vi snakker om kjønn. En naturlig og forventet måte å snakke om kjønn på er ved å snakke om det biologiske kjønn (Jegerstedt, 2008, s.79), mens det er

ønskelig med et fokus som tar med forståelser for det sosiale kjønn, og her vil stemmen få en betydning for oppfattelsen av kjønn som noe man gjør og ikke noe man er (DeFrancisco m.fl., 2014, s. 44).

Tilbake til den gamle stemmens betydning så vi at Tove opplevde å miste den dype bassen fullstendig, mens Helene kunne hente den opp igjen, om enn på bekostning av egne følelser. Jeg ønsker å snakke litt om de psykiske begrensningene Helene bringer på banen, fordi det medfører en god del spørsmål. Jeg lurar ikke bare på hvorfor det er slik, men også på hvordan vi som logopeder kan ta det i betraktning når vi setter i gang med en behandlingsplan. For Helene sin del antar jeg det kan ha en sammenheng med hennes behov for å være sikker på at hun kunne få en velfungerende stemme som kvinne, før hun valgte å gå i gang med den kjønnsbekreftende behandlingen. Dette kan ses i sammenheng med hvordan man påvirkes av sosiale, kulturelle, og psykologiske faktorer, og sitter igjen med en programmert forventning til hvordan stemmen skal være (Shewell, 2009, s.187). Helene forklarer selv at hun kan hente frem den gamle stemmen som en form for et humoristisk innslag blant vennegjengen, men påpeker at det må være i trygge omgivelser der hun er sikker på hvordan de som er tilstede vil reagere. Samtidig kan vi se at den maskuline, gamle stemmen hennes fremdeles påfører et dypt ubehag. Hun gir også sterke inntrykk for at stemmen er en viktig del, og at dette ubehaget kan påvirke i andre situasjoner og styre hennes handlingsmønster. I situasjoner der hun føler seg utrygg velger hun å la være å bruke stemmen. Hun prøver å unngå å snakke høyt da dette er et område hun ikke føler mestring på enda. Selv om hun aktivt har forsøkt å få hjelp med dette har hun ikke kommet noen vei videre med det. At stemmen for henne hele tiden ser ut til å ha vært en ledende faktor kan også ha gjort arbeidet mye vanskeligere nettopp fordi det er så viktig og nettopp fordi ønsket om å få den på plass har vært så stort. Stemmen er ikke bare en del av det hele, men en grunnleggende byggestein som understøtter resten av identiteten, og dermed blir den ilagt så mye betydning at den også kan føre til mer ubehag.

Vi kan se at stemmen både kan være veldig viktig og ha ringvirkninger for den enkelte, men at det også tyder på at trygghet fører til at stemmen tar en mindre vesentlig del i hverdagen. Avhengig av hvor man er i livet kan det se ut til at stemmen i minkende grad er viktig for klienten. Som et resultat av dette kan vi si at det å ha et forhold til egen stemme og stemmebruk er av større betydning i tidligere faser.

6.1.2 I hvilken grad fremheves stemmen i forbindelse med representasjon av egen identitet?

Tematikken til dette spørsmålet dreier seg om reaksjoner fra andre, om å passe inn, om en stemme som ikke følger samme bevegelse som kroppen, og stemmefokus.

Alle de tre informantene i denne undersøkelsen kom til intervju med hvert sitt utgangspunkt, men med det samme målet for øye; å gå for å være kvinne i tråd med egen følelse av identitet. Enten man er en sosial person som trives i selskap med mange andre mennesker, eller om man er en mer tilbaketrukket person som foretrekker å være alene. Motivasjonen for å ville endre det fysiske aspektet ved identiteten kan ikke bestemmes ut fra hvilken grad man er i stand til å sosialisere seg med verden. Jeg vil definere denne motivasjonen som et grunnleggende behov for å kunne leve ut livet i en innpakning som stemmer overens med det indre som man føler at man kan leve med. Det er hvordan man oppfatter egne uttrykk og egen utøvelse av kjønn som er det viktigste. Man må kunne føle seg tro mot egne idealer. Man ønsker å føle seg vel med seg selv.

Slik jeg oppfatter informantene, har stemmen en betydning for ens egen identitet i den grad man er opptatt av hvordan andre reagerer. Slik Tove snakket om hvordan hun på 80-tallet kunne bli oppfattet ganske androgynt når man ikke fikk alle identitetsmarkører med i en helhetlig opplevelse av personen, der stemmen kunne bli avgjørende for om man ble oppfattet som kvinne eller ei. Vi kan finne et grunnlag for en slik oppfattelse innenfor teorier om det sosiale kjønn, hvor forventningene for korrekt utøvelse av kjønn kan påvirke hvordan man vurderer kjønn (DeFrancisco m.fl., 2014, s.38-39). De tilbakemeldingene som kommer i disse situasjonene blir til viktige innspill i selve prosessen hvor man søker etter å finne seg selv som kvinne, og for å få stemmen på plass på et nivå der man selv føler at det er komfortabelt. Dette kan forstås ut ifra hvordan Brown og Capozza (2006) snakker om å være et usikkert medlem av gruppen. Det å få tilbakemeldinger, så vel positive som negative, kan bidra til at man kan justere stemme og atferd etter behov (Brown & Capozza, 2006, s.97). Selv om disse tilbakemeldingene var viktig for Tove i denne kritiske perioden, er det ikke like viktig for henne i dag. På ett tidspunkt vil man lande på opplevelsen av at stemmen og identiteten henger sammen og er i samspill med andre identitetsmarkører. En gang må man kunne si at man bare er en kvinne, man er forbi hele prosessen som inngår i å være i

bevegelse, i trans. Hvis vi ser dette i sammenheng med McKenna og Kesslers (2006) forståelse for begrepet trans, kan vi se at begrepet «change» passer inn i denne sammenhengen (McKenna & Kessler, 2006, s.346). Men selv om kroppen er endret, og alt det visuelle er på plass, så tenker jeg at stemmen som et enkelt fenomen minner mer om en «crossing». Stemmen blir brukt på en annen måte enn før, men det biologiske materialet forblir det samme, og denne endringen er ikke permanent men en bevegelse (McKenna & Kessler, 2006, s.347). Man har ikke lenger en opplevelse av å være kjønnsinkongruent fordi kroppen, og stemmen, og atferden stemmer overens med identiteten. Stemmen har havnet der den skal være, og vi kan si at prosessen er over.

På denne måten kan vi si at Helene fremdeles er i «change», slik vi har blitt kjent med begrepet til McKenna & Kessler (2006) som beskriver den prosessen det er å endre fra ett kjønn til et annet (McKenna & Kessler, 2006, s.346). Hun har ikke nådd sin fulle identitet som den kvinnen hun ønsker og skal være. Hun er ikke helt fornøyd med alle aspekter ved stemmen, da hun føler at hun fremdeles har noen områder hun ønsker å jobbe med. I utstrekning av Helenes bevegelse, kan man også si at familien til Helene også er i en slags bevegelse. På tross av Helenes støtte fra familie og venner, hang farens forståelse etter. På denne måten kan familien bli både en faktor for suksess, og en faktor som kan stå til hinder for en god utvikling. Når Helene går glipp av den trygge sfæren hvor hun skal ha frihet til å kunne slappe av og være seg selv, havner hun i stedet i en situasjon der hun føler hun må bruke energi på aktivt å utøve sin kvinnelige identitet, og bevise at hun er kvinne. Dette viser hvordan det sosiale miljøet man har rundt seg påvirker hvilke beslutninger man tar (Brown & Capozza, 2006, s.5). Man skal ikke være nødt til å bruke energi på å hele tiden bevise hvem man er. Slik Tove har valgt å legge fra seg ideen om at andre skal ha noe å si, kan også jenter som Helene få hjelp til å legge vekk det behovet for å bevise sin identitet. Der kommer også Tove med et poeng som man kan ta med seg, da hun snakker om de jentene som søker oppmerksomhet men ikke får det fordi de ikke oppfattes som noe annet enn jenter. Når vi fjerner antakelsen vi har om hvordan andre oppfatter oss, kan det eliminere en ekstra byrde.

Stemmen fremstår som en viktig del av det å presentere sin egen identitet, og den kan ta fokus fra andre områder dersom det er noe som er vanskelig. Stemmen bidrar til å danne et helhetlig bilde, men er også avhengig av andre identitetsmarkører for at identiteten skal oppleves sammenhengende.

6.1.3 Hvilke faktorer ligger til grunn for et vellykket resultat, og hva kan ligge til grunn for manglende progresjon eller tilbakegang?

Tematikken til dette spørsmålet beveger seg inn på det sosiale, på støtte i omgivelsene, på et tidsaspekt, og på andre vansker.

Det sosiale har fått en viktig plass i denne studien. Umiddelbart trekker vi frem en ide om at det sosiale handler om deltakelse i ulike aktiviteter, slik Tove beskriver det da hun spurte legen om hva det ville si å være sosial. Jeg tenker kanskje det sitter dypere i en mer grunnleggende form, en form der det sosiale kun står som et begrep som omfavner interpersonell kontakt og kommunikasjon. Det sosiale kan man ta opp som et fundament for tanken om hvor viktig det er å få testet ut sin egen identitet og bli åpen for tilbakemeldinger. En slik utprøving bør skje både innenfor trygge rammer, som familien, vennekretsen, og blant kolleger, men også i mer ukjente miljøer som fremmede en møter på gata, i butikken og lignende. Det er helt klart at det kan lønne seg å ha en sosial personlighet når man skal ut og prate med fremmede. Hvis det i seg selv er vanskelig å være sosial, kan det å skulle teste ut noe som er nytt og fremmed være en ekstra usikkerhetsfaktor i seg selv. Her kan logopedene være en god støtte i arbeidet med å teste ut i trygge rammer.

I tilknytning til det budskapet Tove har om å være sosial, og i sammenheng med fokuset på sosiale identiteter, slik identiteten bygges opp av personlige erfaringer (MacKinnon & Heise, 2010, s.98), ser jeg at begrepet sosial betyr så mye mer enn å bare være aktivt til stede med andre mennesker. Det handler om å sette seg selv i en variasjon av situasjoner der man kan benytte omgivelsene rundt og andre individer til å teste ut sin egen identitet. Man burde se på mulighetene til å trene på nye ferdigheter i mange sammenhenger. På denne måten kan man bevege seg mot en trygghet på hvem man er og hvordan man er ovenfor andre. Det jeg ønsker å sette et lys på er en relasjonell tankegang. «Hvem er jeg» betyr ikke nødvendigvis bare hvilket kjønn er jeg, hvordan ser jeg ut, hvordan høres jeg ut, og tilsvarende, men heller et spørsmål om hvem jeg er i relasjon til andre, og hvordan jeg påvirker relasjonene. Samtidig må man se på hvordan det påvirker hvem jeg er på jobben, med gamle venner, med nye venner, og med ulike familiemedlemmer. Man kommer aldri utenom omgivelsene og en selv i møtet med andre. Det er alle de sosiale identitetene våre (McKinnon & Heise, 2010, s.65)

som knytter mennesker sammen, de hjelper oss til å forstå hvem vi er i relasjon til andre, og hvilke roller vi har overfor hverandre. Når man skal prøve ut hvem man er, er noen av disse rollene gode, nære støttespillere, og noen er mer perifere mottakere av ens identitetsuttrykk. Det er variasjoner mellom hvordan man ter seg ovenfor familie og kjente, og hvordan man ter seg ovenfor fremmede. Dette må man ta til betraktning i det man søker bekræftelse. Man kan ikke regne med at reaksjonene er like, og derfor er alle situasjoner og alle relasjoner vesentlige for utprøvelse, for testing av hvem man er, for trening, og for tilbakemelding. En slik testing gir mulighet til å kunne justere sin atferd i tråd med hvordan andre utøver sin identitet (Jetten m.fl., i Brown & Capozza, 2006, s.95). Slik er det når Tove påpeker at man må bruke stemmen i sosiale settinger, ikke bare for å øve, men for å få direkte tilbakemelding fra omgivelsene. Hun er inne på hva det sosiale kjønnet er, hvor man i samfunnet fremdeles har en viss ide om hva som er det ene eller det andre, og hvor man forventer at stemmen samsvarer med utseendet. Dermed kan man ikke se de to faktorene, stemmen og helheten, hver for seg.

På grunn av denne testingen er det viktig å ha støtte i sine omgivelser. Dette ble poengtert både av Helene og av Tove som på hver sin kant følte at det var betryggende med familie og venner som var forståelsesfulle, og derfor var det også vesentlig å sørge for at de menneskene man velger å ha rundt seg skaper positive rammer. Når man går igjennom en prosess som skaper store endringer, ikke bare for en selv, men også for omgivelsene, er det viktig at omgivelsene spiller på lag. Man endrer seg til den man selv er, og man endrer hvordan andre skal oppfatte en. Det er en tøff prosess, tøff å stå i alene, og tøff å stå i dersom man føler motgang. Familie og venner kan både være gode støttespillere, men også en mulig problematisk terskel. Man må kunne omgi seg med de relasjonene som faktisk skaper positive omgivelser. Slik nevner Tove at hun opplevde et behov for å finne de rette menneskene å være sammen med, og Helene la vekt på både hvordan familien til kjæresten var der for henne, mens hun selv måtte anstrenge seg ekstra overfor sin egen far. Slik ser vi at også eksisterende relasjoner kan kreve arbeid.

Det må være opp til den enkelte hvor mye arbeid man er villig til å legge inn i en omstilling, samtidig kan denne villigheten være avgjørende for å lykkes. Skal man jobbe med ikke bare ferdigheter, men en total endring av en naturlig komponent av hvordan man utøver sin identitet, må man være villig til å legge inn den innsatsen som kreves selv. Begrepet «øvelse gjør mester» gjør seg absolutt gjeldende i dette tilfellet. Dette kommer klart frem i Tove sin

fremstilling, der hun forteller om alle de metodene hun selv tenkte ut. Mye av hennes selvutprøvde metodikk kan med hell bringes videre til andre. Det å kunne lese tekster høyt av variert utførelse, var også en mulig inngang Grete så for seg i sin forberedelse. I tillegg ble det viktig for Tove å hele tiden sørge for at hun ikke bare fikk tilbakemeldinger på hvordan hun fremstilte seg selv, men at hun var de bevisst. På denne måten fikk øvingen en ny dimensjon, og ble en kontinuerlig prosess fremfor å ta frem øvelsene på faste tider med konkrete planer. Man kan si at fokus på en god variasjon av tekniske øvelser og generell oppmerksomhet kan ha en positiv effekt på utviklingen. Variasjon som Shewell (2009) nevner med de 8 områdene som påvirker stemmen (Shewell, 2009, s.430), og variasjoner som Söderpalm (2008) trekker frem som vesentlige (Hartelius m.fl., 2008, s.345), hvor arbeid med kropp og holdning, språk og artikulasjon, pust, og klangbilde, er med på å bygge opp et helhetlig fokus.

Når vi snakker om hvilket fokus man burde ha i det tekniske stemmearbeidet, må vi også snakke om hvilket perspektiv og tidsfokus man skal ha. Etter samtale med informantene sitter jeg igjen med et inntrykk av at stemmebehandlingen ligger ganske sent i det generelle behandlingsforløpet. Jeg lurer på hvilken hensikt det har, og får samtidig inntrykk av at det fører til at noen føler en nødvendighet til å ty til andre medier for å få gjort noe med stemmen. Slik informantene forteller at når man ikke føler at man får den hjelpen man trenger, søker man opp informasjon andre steder. Det kan være medier som av ulik karakter i verste fall kan gjøre mer skade enn godt. Dette er personer som er i en sårbar fase i livet, og som trenger hjelp. De trenger kanskje å føle at det skiftet som de står ovenfor skal være overkommelig på alle mulige måter, uten å være redd for å falle utenfor. Slik Helene forteller at hun trodde hun ikke klarte å gjennomføre et skifte dersom hun ikke trodde på at stemmen skulle kunne fungere som jente. For henne var det nettopp så viktig at stemmen skulle kunne være på plass, fordi det for henne opplevdes som et svakt punkt. Hun var redd for at hun skulle ha problemer med å passere som jente uten en stemme som passet. Enten det er stemmen eller andre aspekter ved deres identitet, står man ovenfor en trussel i form av frykt for hvordan man blir oppfattet av ens ytre omgivelser, slik vi ser at usikkerheten i forbindelse med ønsket gruppetilhørighet påvirker atferd for å kunne passe inn (Jetten m.fl., i Brown & Capozza, 2006, s.96). Vi vil også se dette på individnivå der man kan få en følelse av at man ikke mestrer det å leve opp til ens egne forventninger. Et viktig punkt som dukker opp er tilgangen på ressurser og kombinasjonen mellom disse og eget driv. Toves forutsetninger kan beskrive mange jenter. Mye vilje til å stå på, og egen evne til å gripe an de mulighetene som finnes. Tove forteller at hun benyttet kunnskap fra språkkurs og tok det til et nytt nivå da hun brukte

det som en metode i sin egen stemmetrening. Grete viste den samme typen tenking da hun resonerte over mulige tiltak hun kunne gjøre for å trene mer på stemmen, noe som er bemerkelsesverdig likt de tiltakene Tove gjorde.

Flyktige vansker med stemmen i seg selv virker ikke som et utpreget problem. Man kan ha gode dager og dårlige dager, og det behøver ikke å ha noe å si for selvoppfattelsen og opplevelsen av egen stemme. Det som er viktig å huske på, er at man er et helt menneske med alle de utfordringer, styrker og svakheter det medfører. Spesielt kan andre vansker påvirke hele prosessen, enten de kommer i form av ulike diagnoser, eller om det er variansen i personlighetstrekk som påvirker hvordan man er i stand til å gjennomføre en endring ut i fra hvilke forventninger andre har til hvordan en slik prosess skal være. Hjelpeapparatet blir derfor en viktig ytre faktor, som ikke uten videre kan påvirkes men som står som en del av prosessen, og en instans man må forholde seg til.

Dette er et ganske stort og viktig spørsmål å svare på, fordi alt vi gjør blir påvirket av de ulike forutsetningene man har. Aller tydeligst i dette viser det sosiale seg som en viktig faktor, og hvordan man er i samhandling med andre. Deretter er det også vesentlig hvilke rammer man har rundt seg, både privat og offentlig. Har man gode rammer rundt seg er også forutsetningene for et vellykket resultat gode. Det betyr ikke at man nødvendigvis har mindre sjanse for å få til en endring dersom man står litt utenom, men man må legge mer til selv. Om man står mer alene kan dette kanskje bremse utviklingen.

6.1.4 Hva kan gjøres for å lette prosessen med stemmearbeidet?

Tematikken til dette spørsmålet dreier seg i stor grad rundt hjelpeapparatet, og hvilke forutsetninger og muligheter man har.

Når jeg snakker med informantene reagerer jeg på utsagn som «å skrike inn i puta til stemmen sprekker». At slike tilfeller eksisterer, viser at vi har en vei å gå som stemmekyndige fagpersoner for å sikre god og tilgjengelig informasjon. Feil stemmebruk kan føre til stemmevansker. Stemmen, på lik linje med andre muskler i trening, må være i stand til å tåle

den påkjenningen det vil være å endre både grunntone og klang. Slik som man trener enhver annen muskel i kroppen, må man behandle vocalismuskulaturen med den samme forsiktighet, ved å skape en gradvis oppbygging av stamina og kontroll, og en kunnskap om hvordan stemmen fungerer i ulike settinger (Shewell, 2009, s.71). Helene nevner en sammenligning med det å synge opera, men disse jentene er ikke på et slikt nivå med sine stemmer, de skal ha en normal feminin stemme. En normal stemme skal ikke tåle å nå ut til et stort publikum og holde ut i mange timer, men den skal tåle den hverdagslige påkjenningen, hvor kontinuerlig bruk av en grunnleggende endret grunntone (Gelfer & Tice, 2012, s.335), og et unaturlig stemmeleie for det anatomiske ligger til grunn. En annen definisjon på en normal stemme kan vi se på som den ideen Colton og Casper (1996) legger frem, at normalstemmen er et fenomen som kontinuerlig følger med i tiden (Shewell, 2009, s.72). Allikevel må vi i denne sammenhengen se på hva som er god stemmebruk og gode stemmevaner. Dette tar Shewell (2009) tak i når hun drøfter en sunn stemme, og en stemme påvirket av livet (Shewell, 2009, s.73 & s.116-119). På grunn av disse grunnleggende forutsetningene kan det være behov for hjelp utenfra.

Hjelpeapparatet er viktig, de står som den fremste støttespilleren i en vanskelig prosess. Det er ikke selve hjelpen og eventuelle øvelser som er problematisk, selv om det kan være vanskelig å gjøre den jobben som kreves av en, og det kan oppleves som fremmed. Det som oppleves som problematisk er at tilgangen på ressurser virker noe begrenset. Det vil være en styrke om logopeden kommer inn tidlig i prosessen. Slik Helene påpekte at de var avgjørende for henne at hun kunne få hjelp med stemmen fra et tidlig tidspunkt. Det gav henne en trygghet på at hun kunne klare å mestre de utfordringene som ventet. Utenom en slik trygghet vil også tidlig hjelp med stemmen ha andre positive sider. Det å beherske stemmens utfordringer, bli vant til å gjøre øvelser som ikke er normalt, enten det er stemmen som trenger øvelse eller om det handler om hvordan man selv oppfatter situasjonen. Tidlig tilgang på logoped gir den enkelte tid til å venne seg til en endring og en metode. Det skaper rom for en omstilling over tid, og kan bidra til at klienten er forberedt i møte med øvrige behandlere. Slik sett kunne det være naturlig å se for seg at man sender henvisning til stemmebehandling før man eventuelt henviser til instanser som Rikshospitalet.

Uansett når man får tilgang på logoped, vil det være en god hjelp på veien å ha tidlig tilgang på gode verktøy. Enten man bruker programmer på telefonen for å sjekke tonehøyden, eller om man tar opp og lytter selv, er det en positiv forutsetning å ha slike hjelpemidler

tilgjengelig. De kan kanskje hjelpe når man selv føler at det ikke går så bra, eller mangler de sosiale tilbakemeldingene som vi har snakket om tidligere. Tove sitt primære verktøy var å ta opp på lydbånd, og Helene brukte av og til telefonen. Øvelser innspilt som man kan høre på, utført av enten klienten selv eller en kyndig stemmefaglig utøver, kan bidra i prosessen.

Selv om det finnes ressurssterke personer som kan bruke den kunnskapen de har til å lage egne opplegg for stemmearbeidet basert på annen metodikk, skal man ikke se bort ifra verdien av jobben en logoped kan gjøre. Logopeden skal ha kunnskap om stemmen og dens muligheter og begrensninger. I denne sammenhengen kan vi spesielt se på bruken av stemmen og dens sunnhet, samt fravær av ubehag og skade (Wilson (1987) og McAllion (1988) i Shewell, 2009, s.72). Kunnskap om stemmehygiene kan bidra til at man får den veiledningen man trenger, slik at man ikke skaper ekstra påkjenning utover det nødvendige. Et eksempel på dette er hvordan Shewell (2009) kategoriserer områder knyttet til stemmebruk, og dermed gjør det tydelig at arbeid med stemmen handler om mye mer enn selve lydproduksjonen (Shewell, 2009, s.74-75). Man ønsker en frisk stemme på den andre siden. Det kreves mye jobb for å bygge opp og opprettholde en god stemme, som beskrevet av Berry (1994), en stemme som er åpen og som gjenspeiler personen bak (Shewell, 2009, s.72). Jeg kan bare se det som hensiktsmessig å ha en langsiktig plan for stemmetreningen. Det skader ikke å legge til rette for sunn stemmebruk, for å trene opp stemmen til å bli mottakelig til påkjenninger. Et slikt arbeid kan starte lenge før man i det hele tatt vurderer hormonbehandling og eventuelt operasjon. Å trene opp stemmen på denne måten behøver heller ikke å være et arbeid for en logoped, så lenge hensikten kun er forebyggende arbeid. Samtidig må man være innstilt på at i det øyeblikket man begynner arbeidet med å feminisere stemmen, kan stemmen ha godt av en roligere progresjon. Jeg forstår at dette kan tolkes motstridende til god metodikk, men hensikten er ikke å endre metodikken, men å gjøre klienten klar over at tilvenning kommer til å ta tid, og at for mange elementer på en gang kan virke i overkant og bli en demotiverende faktor om man ikke mestrer.

Når man ikke kan kommentere fra samtlige informanter innenfor hvert punkt, mener jeg dette understøtter en tanke om at det kan være så stor ulikhet mellom individene at man ikke kan putte alle i den samme båsen, og dermed kan man argumentere for at behandlingen heller ikke nødvendigvis skal være den samme. Man har ulike behov og ulike forutsetninger, selv om målet kan virke til å være det samme. Mitt innledende spørsmål Er du jente eller gutt? tydeliggjør det ultimate dilemma i oppfattelsen av hvilket kjønn man prøver å vise verden at

man er, uavhengig av hvilket kjønn man har. Når man tar stemmen i betraktning for oppfattelsen av kjønn, blir denne et område man må jobbe med. Som logoped kan det være nyttig å se på andre aspekter ved behandlingen enn kun det tekniske for stemmen, men slik jeg ser det vil først og fremst være fruktbart å gjøre både behandlingen tilgjengelig fra et tidlig tidspunkt, og sørge for at det er god informasjon tilgjengelig for alle som har behov for det.

6.2 Oppsummering og svar på problemstilling

Når vi skal oppsummere hvilke svar vi finner i forskningsspørsmålene kommer det tydelig frem at stemmen har en betydning, og at tidlig fokus på stemmearbeidet kan bidra til å redusere senere vansker, og gjøre overgangen til riktig representasjon av identitet enklere. Det er viktig å se på andre aspekter ved klienten, som sosiale faktorer, og omgivelsene.

På spørsmålet «Hvordan forholder transkjønnede kvinner seg til stemmen sin» har vi sett at stemmen både kan være veldig viktig og ha ringvirkninger for den enkelte, men at det også tyder på at trygghet fører til at stemmen tar en mindre vesentlig del i hverdagen. Avhengig av hvor man er i livet kan det se ut til at stemmen i minkende grad er viktig for klienten. Som et resultat av dette kan vi si at det å ha et forhold til egen stemme og stemmebruk er av større betydning i tidligere faser.

Når jeg spør om hvilken grad stemmen fremheves i forbindelse med representasjon av egen identitet har jeg kommet frem til at stemmen fremstår som en viktig del av det å presentere sin egen identitet. Den kan ta fokus fra andre områder dersom det er noe som er vanskelig. Stemmen bidrar til å danne et helhetlig bilde, men er også avhengig av andre identitetsmarkører for at identiteten skal oppleves sammenhengende. Dermed må man se stemmen i sammenheng med andre identitetsmarkører og ikke separat.

Ved å undersøke hvilke faktorer som ligger til grunn for et vellykket resultat ser vi at det er spesielt sosiale faktorer som fremstår som viktige. Deretter er det også vesentlig hvilke rammer man har rundt seg, både privat og offentlig. Har man gode rammer rundt seg er også

forutsetningene for et vellykket resultat gode. Det betyr ikke at man nødvendigvis har mindre sjanse for å få til en endring dersom man står litt utenom, men man må legge mer til selv. Om man står mer alene kan dette kanskje bremse utviklingen, noe som svarer på hva som kan ligge til grunn for et manglende resultat.

For å forstå hva man skal gjøre for å lette prosessen med stemmearbeidet, må man nesten se resultatet fra alle forskningsspørsmålene under ett. Men det som stikker seg ut som det viktigste resultatet er at man har et fokus på å komme tidlig i gang med stemmearbeidet, og få den hjelpen man har behov for. Det er også viktig som logoped å se den enkelte klienten for de forutsetningene hun måtte ha, og vurdere behovene for tiltak deretter.

6.2.1 Hvordan er opplevelsen av stemmen i sammenheng med identiteten hos kjønnsinkongruente kvinner?

Slik lyder problemstillingen i dette arbeidet. Det kan deles inn i to vesentlige deler. Hvordan opplever kvinnene at stemmen fungerer, og hvilken betydning har stemmen for identiteten.

Den første delen, hvordan kvinner opplever at stemmen fungerer, setter lys ved stemmens kongruens med utøvelsen av genus, det sosiale kjønnnet. Vi kan se at dersom man får den hjelpen og oppfølgingen man har behov for, vil stemmen oppleves i positiv forstand. Mye henger sammen med trygghet og å få mulighet til å prøve ut og få erfaring.

Den andre delen av problemstillingen, hvilken betydning stemmen har for identiteten, prøver å sette fokus på og finne en forståelse på hvilken posisjon stemmen har for den enkelte. Hvordan stemmen kan være med på å påvirke hvem man er og hvordan man har det. Vi har sett på hvordan stemmen spiller på lag med andre identitetsmarkører, og at stemmen kan være en avslørende faktor for om man identifiseres som kvinne eller ikke.

Disse ideene har ført til et behov for å gå dypere. Hvordan kan man som logoped ta tak i dette arbeidet, ikke bare direkte med stemmen, men med en forståelse for hvem klienten er som person og hvilke forutsetninger den enkelte sitter inne med. Det er spørsmål som kan bidra til

en refleksjon over hvem klienten er og hvordan man kan legge til rette for en positiv opplevelse for den enkelte.

Det kan bli enklere å forholde seg til egne identitetsvansker dersom samfunnet viser større aksept for at man er ulike, og selv om den bevegelsen nå er aktuell skal man ikke glemme at det for noen er viktig å ikke være synlig, å bli oppfattet nøyaktig slik de vil bli oppfattet. Uavhengig av hvilke forutsetninger man har hatt eller har med i bagasjen. Slik Helene legger vekt på at hun er kanskje kvinne, men hun vil alltid ha med seg erfaringene fra å være biologisk mann. Bruk av begreper varierer i samfunnet, og til syvende og sist må vi kunne erkjenne at dette er kvinner som kan slite med mye knyttet til det å ikke ha gode forutsetninger til å være seg selv. Jeg ser i hele begrepsdebatten at det fremdeles kommer til å ta sin tid før vi sitter igjen med et forståelsesgrunnlag som alle, uavhengig av kjønnsuttrykk, kan føle seg kjent med.

7 Avsluttende betraktninger

Du kan eie den kroppen du har og den stemmen du har, og allikevel oppleve deg som annerledes. Er kjønnsinkongruens først og fremst en tilstand der det er manglende samsvar ut ifra sosiale normer, eller må man oppleve at egen kropp og egen stemme ikke stemmer for at man skal passe inn i kategorien, for at man skal kunne si at dette er virkelig. Og hva om man separerer delene fra hverandre og kun snakker om stemmen. Hva er/har man om man opplever at stemmen ikke representerer ens egen identitet. Og hva er/har man om man føler at stemmen faktisk er en del av den man er, men at den ikke møter kravet om hva samfunnet sier at det er eller skal være. Kan man oppnå et ideal om en ukjønn stemme, der lyst eller mørkt bare er en tilfeldighet i et hav av muligheter? Hvem er det som sier hva en stemme er og hvordan en stemme skal være? Dette er noen av de tankene som har vært utgangspunkt for denne undersøkelsen, og som kommer til å ligge også i etterkant. I det jeg forsøker å finne svar på ett spørsmål, blir jeg sittende igjen med tusen nye, og det viser bare hvor kompleks denne tematikken er. De spørsmålene jeg har stilt innledningsvis er ikke nødvendigvis de samme spørsmålene jeg ville ha stilt i dag. Jeg både kan og forstår mer, og ser at det store bildet fremdeles ligger der klar til å bli utforsket. Jeg ønsker i fortsettelsen å gå dypere inn i det sosiale aspektet og stemmens samhörighet med det å uttrykke seg i sosiale sammenhenger. Hvordan stemmen er med på å påvirke det inntrykket andre har av oss, hvordan stemmen til syvende og sist er den faktoren som virkelig kan avsløre oss. Er ikke stemmen kongruent, ja da kan det bildet oppfattes feil. Samtidig skal man ha en opplevelse av at man får være trygg på å bruke den stemmen man har.

Til denne studien har tilgang på aktuell litteratur vært utfordrende. Elementer fra blant annet psykologi og sosiologi har vært med på å fremheve tematikken i teksten, men står noe utenfor mitt fagfelt. Allikevel kunne det ikke utelates. For å lettere forstå de elementer som følger av dette, falt det meg naturlig å benytte flere sekundære kilder, referanser i litteratur til andre studier og annen teori. Jeg valgte å forholde meg til den tolkningen som lå til grunn for referansen fremfor å gjøre egne tolkninger av et større materiale utenfor mitt kompetanseområde.

I sammenheng med tematikken kjønnsinkongruens har jeg i kildematerialet opplevd at det er større takhøyde for bidrag der forfatter selv opplever en personlig tilknytning til tematikken, enn fra utenforstående. Dette er jo i og for seg positivt, men det har skapt et savn for blick utenfra. Jeg ser at også bidrag fra utenforstående, fagpersoner osv. kan være med på å balansere debatten da det dreier seg om diskurser som nå og i tiden fremover vil endre måten vi ser på kjønn. Mitt inntrykk er at tilgjengelig litteratur også bærer preg av feministiske idealer og kvinneforskning. Jeg opplever det som viktig at det teoretiske fokuset er bredt, og ikke dominert i noen retning.

Både min og andres undersøkelser innenfor tematikken kan bare belyse en liten side og med den enkeltes forforståelse. Håpet er at flere ønsker å gå i dybden på tematikken slik at man kan få et større bilde, et slags hermeneutisk lappeteppes av ulike erfaringer og ulike fortolkninger. Kan vi få et bilde av hvordan vi i fremtiden kan legge til rette for en god behandling og en god overgang for den enkelte, samt trygge rammer til å utforske egen identitet.

Underveis, i den tiden jeg har jobbet med denne teksten, har det kommet en del endringer i feltet spesielt knyttet til bruk av begreper. I fortsettelsen er det derfor viktig for meg å si at selv om jeg personlig er opplyst i forbindelse med de skiftningene som ligger i tiden, er dette synspunkter som ikke har kommet i posisjon til å påvirke min tekst. Ikke bare på bakgrunn av tilgjengelig litteratur, men også på bakgrunn av det forståelsesgrunnlaget mine informanter har deltatt med i øyeblikket da datainnsamlingen fant sted. Denne oppgaven handler om deres opplevelser og erfaringer, derfor vil det i denne sammenhengen være deres ord som veier tyngst.

Litteraturliste

- Anderson, J.A. (2014). Pitch elevation in transgendered patients: anterior glottic web formation assisted by temporary injection augmentation. *Journal of Voice* 28(6), 816-821
- Beal, C. R. (1994). *Boys and girls: The development of gender roles*. USA: McGraw-Hill.
- Brown, R. & Capozza, D. (2006). *Social identities: Motivational, emotional and cultural influences*. New York: Psychology Press.
- Burke, P. J. & Stets, J. E. (2009), *Identity Theory*. New York: Oxford Press.
- Carlson, A. (2001). *Kön, kropp och konstruktion: En undersökning av den filosofiska grunden för distinktionen mellan kön och genus*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Colton, R., Casper, J., & Leonard, R. (2011). *Understanding voice problems: A physiological perspective for diagnosis and treatment*. Baltimore, Md: Lippincott Williams & Wilkins.
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode - en kvalitativ tilnärming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Davies, S., Papp, V. G. & Antoni C. (2015). Voice and Communication Change for Gender Nonconforming Individuals: Giving Voice to the Person Inside. *International Journal of Transgenderism* 16(3), 117-159
- DeFrancisco, V. L., Palczewski, C. H. & McGeough, D. D. (2014). *Gender in communication: A critical introduction*. USA: SAGE.
- Gelfer, M. P. & Tice, R. M. (2012). Perceptual and acoustic outcomes of voice therapy for male-to-female transgender individuals immediately after therapy and 15 months later. *Journal of Voice* 27(3), 335-347
- Hammarberg, B., Södersten, M. & Lindestad, P.Å. (2008). Röststörningar – allmän del. I L. Hartelius, U. Nettelbladt & B. Hammarberg (Red.) (2008). *Logopedi*. (s.245-263). Lund: Studentlitteratur.

- Hancock, A. B. (2016). An ICF perspective on voice-related quality of life of american transgender women. *Journal of Voice* 31(1), 115e1-115e8
- Hancock, A. B., Krissinger, J. & Owen, K. (2010). Voice perceptions and quality of life of transgendered people. *Journal of Voice* 25(5), 553-558
- Hyde, J. S. (2005). The gender similarities hypothesis. *American Psychologist*, 60(6), 581-592
- Kleven, T. A.(red.), Hjordemaal, F. & Tveit, K. (2014). *Innføring i pedagogisk forskningsmetode - En hjelp til kritisk tolkning og vurdering*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Krumsvik, R. J. (2013). *Forskningsdesign og kvalitativ metode – ei innføring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- MacKinnon, N. J. & Heise, D. R. (2010). *Self, Identity, and Social Institutions*. New York: Palgrave Macmillan.
- Maxwell, J. A. (2013). *Qualitative Research Design, an Interactive Approach*. London: Sage Publications.
- McKenna, W. & Kessler, S. (2006). Transgendering: blurring the boundaries of gender. In K. DavisM. Evans & J. Lorber *Handbook of gender and women's studies* (pp. 342-355). London: SAGE Publications
- Mortensen, E., Egeland, C., Gressgård, R., Holst, C., Jegerstedt, K., Rosland, S. & Sampson, K. (2008). *Kjønnteori*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) (2016): *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*.
- Nielsen, H. B. (2006). Kjønn og Identitet. I J. Lorentzen & W Mühleisen (red.), *Kjønnsforskning, En grunnbok* (s. 153-168). Oslo: Universitetsforlaget.
- Rosselli, J. (1988) The Castrati as a professional Group and a Social Phenomenon, 1550-1850. *Acta Musicologica* 60(2), 143-179.
- Rørbech, L. (2009). *Stemmebrugslære*. Danmark: Special-pædagogisk forlag.

Shewell, C. (2009). *Voice Work - Art and Science in Changing Voices*. West Sussex: Wiley-Blackwell.

Sjögreen, L. & Lohmander, A. (2008). Oralmotorik, joller och tidig talutveckling. I L. Hartelius, U. Nettelblatt & B. Hammarberg (Red.) (2008). *Logopedi*. (s.95-103). Lund: Studentlitteratur.

Söderpalm, E. (2008). Röst och tal hos transsexuella. I L. Hartelius, U. Nettelblatt & B. Hammarberg (Red.) (2008). *Logopedi*. (s.343-345). Lund: Studentlitteratur.

Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.

WHO (2016) The ICD-10. Version: 2016. hentet fra

<https://icd.who.int/browse10/2016/en#/F64.0>

8 Vedlegg

8.1 Intervjuguide

Snakke om seg selv

Hva jobber du med?

Hvordan bruker du stemmen til daglig?

Hvordan opplever du at stemmen din har fungert i tiden etter behandling hos logoped?

Om Prosessen

Jeg vil gjerne høre litt om hvordan det var for deg å legge om stemmen, og gå inn i den kvinnelige identiteten?

Hvordan var det å skifte på jobb

Hvordan var det å skifte på privaten

Hvordan har du jobbet med stemmen, hva har du fokusert på i tiden etter behandlingen?

Har du gjort noen øvelser som har fungert?

Er det noe som har vært enklere å gjennomføre enn annet?

Er det noe som har vist seg å være litt vanskeligere å gjennomføre på egenhånd?

Har du hatt tilgang på og benyttet deg av rådgivning og oppfølging?

Konkret om hva som oppleves positivt/negativt

Er det noe du har opplevd som spesielt vanskelig?

Hvordan synes du stemmen din er i ulike settinger og i sammenheng med følelser?

Hva har fungert?

Kan du fortelle om situasjoner der du føler at det er lettere å bruke stemmen?

Har du opplevd å falle tilbake og bruke den gamle stemmen?

I hvilke situasjoner kan det forekomme?

Hvorfor tror du at det skjer?

Hva er det som styrer deg, hva motiverer deg?

Er du fornøyd med stemmen din slik den fremstår i dag?

Eventuelt hva savner du?

Identitet og stemme

Opplever du nå at stemmen din slik den fremstår i dag er en del av din identitet?

Tid og alder

Hvilket tidsperspektiv kan du tenke deg vil ha best uttelling for varig endring?

Komprimert eller utstrakt?

Hvordan føler du tiden ble brukt i din stemmebehandling, og synes du det passet dine behov?

Hvor gammel var du da du først søkte hjelp om kjønnsbekreftende behandling?

Hvor lang tid tok det fra du begynte prosessen til du begynte å jobbe med stemmen?

Personlige tanker om behandlingen

Hvilke tanker hadde du om stemmebehandling i begynnelsen, ble dette snakket om i veiledning?

Har du gjort deg noen tanker senere om hvor viktig stemmebehandlingen eventuelt har vært for deg?

Eventuelt på hvilken måte?

Kan du si noe om behandlingen som helhet, og hvordan stemmebehandlingen eventuelt henger sammen eller er på siden av den øvrige behandlingen?

Hvordan syntes du det fungerte for deg?

Hjalp det eller var det til hinder?

Avsluttende ord

I denne undersøkelsen er jeg på jakt etter å finne mulige faktorer som kan bidra til eller motvirke god stemmeutvikling og varig endring.

Utenom det vi har snakket om, har du gjort deg noen tanker om noe som kan ha påvirket deg i begge retninger?

Er det noe mer du ønsker å tilføye?

8.2 Brev til informanter

Stemme i bevegelse

Et forskningsprosjekt der erfaringer med stemmebruk etter arbeid med logoped som et ledd i kjønnsbekreftende behandling står i fokus.

Det søkes etter informanter som identifiserer seg i spekteret kvinne født i feil kropp, og som har opplevd, eller opplever, problemer knyttet til feminisering av stemme eller opplevelse av egen stemmeidentitet, enten før, under, eller etter behandling.

Studien er en mastergradsoppgave i Spesialpedagogisk rådgivning med fordypning i logopedi ved Universitetet i Oslo, og er tenkt gjennomført som personlig intervju.

Studien tar sikte på å finne faktorer som kan bidra til, eller motvirke en god overgang til en stemme den enkelte kan føle seg komfortabel med i alle situasjoner, og er et ledd i å utvikle logopedisk praksis på området.

Vi håper du ønsker å delta. Studien er godkjent av personvernombudet, og det er frivillig å delta. All informasjon vil bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med:

Prosjektleder Ragnhild Malm Jensen, Tel 97013253, epost: ragnhildmalmjensen@gmail.com

(Faglig ansvarlig v/ISP Jan Grue, Tel: 22855284, epost: jan.grue@isp.uio.no)

Veileder Kolbjørn Varmann, Tel: 90088141, epost: kolbjorn.varmann@isp.uio.no

Med beste hilsen
Ragnhild Malm Jensen

8.3 Informantskriv

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Stemme i bevegelse”

Bakgrunn og formål

Prosjektet er en Mastergradsstudie på Institutt for Spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo. Formålet med studien er å finne faktorer ved stemmebehandling som enten bidrar til varig endring, eller som kan virke negativt inn på overgangen fra mannlig til kvinnelig stemmepreg.

Utvalget er strategisk plukket etter tilgjengelighet. Du forespørres å delta etter kriteriet å ha mottatt stemmebehandling hos logoped som et ledd i kjønnsbekreftende behandling.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Det vil bli gjennomført ett intervju som datainnsamlingsmetode - der spørsmålene vil handle om opplevelse av behandling, motivasjon for endring, samt stemmebruk i tiden etter logopedisk behandling. Det vil bli foretatt lydopptak av intervjuene, i tillegg til notater.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Kun prosjektleder og veileder vil ha tilgang på personopplysninger. All sensitiv informasjon vil bli lagret på en trygg måte.

Deltakere vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjon da disse vil bli anonymisert.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 01.07.2018. Opplysninger og opptak vil deretter lagres i 3 mnd etter prosjektets slutt, for så å bli slettet.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet. Studien er uavhengig og vil ikke ha noen innvirkning på forhold til behandlere eller andre.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med:

Prosjektleder Ragnhild Malm Jensen, Tel: 97013253, epost: ragnhildmalmjensen@gmail.com

Faglig ansvarlig v/ISP Jan Grue, Tel: 22855284, epost: jan.grue@isp.uio.no

Veileder Kolbjørn Varmann, Tel: 90088141, epost: kolbjorn.varmann@isp.uio.no

Studien er meldt til, og godkjent av, Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

-----

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

8.4 Tilråding fra NSD Personvernombudet for forskning

Jan Grue
Postboks 1140 Blindern
0318 OSLO

Vår dato: 01.02.2018

Vår ref: 58273 / 3 / OOS

Deres dato:

Deres ref:

Tilråding fra NSD Personvernombudet for forskning § 7-27

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 10.01.2018 for prosjektet:

58273	<i>Transkjønnede kvinners erfaringer med stemmebehandling og stemmeendring</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Jan Grue</i>
Student	<i>Ragnhild Malm Jensen</i>

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er unntatt konsesjonsplikt og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringsskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 01.07.2018 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Se våre nettsider eller ta kontakt dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Dokumenter er elektronisk produsert og godkjent ved NSD's rutiner for elektronisk godkjenning